

Qüdsiyya Qambarova
(Məmmədova)

Nəsimi şeirində
SÖZ ün
hikmətləri

Qüdsiyyə Qəmbərova (Məmmədova)

Nəsimi zəirində
SÖZ ün
hikmətləri

*Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Elmi
Şurasının 21 oktyabr 2009-cu il 6 saylı
protokoluna əsasən çap olunur.*

**«Elm və Təhsil»
Bakı-2009.**

Redaktor:
Filologiya elmləri namizədi
Səadət Şıxıyeva

Ön söz, tərtib və lüğət filologiya elmləri namizədi
Qüdsiyyə Qəmbərovanıdır.

Rəyçi:
Filologiya elmləri namizədi, dosent
Ataəmi Mirzəyev

Filologiya elmləri namizədi
Gülərə Əmirova

Qüdsiyyə Qəmbərova (Məmmədova)

Nəsimi şeirində **SÖZ** ün hikmətləri.
Bakı, «Nurlan», 2009. – 104 səh.

Kitabda İmadəddin Nəsiminin sözə bir alim və bir şair kimi münasibəti araşdırılır. Söz ün elmi-fəlsəfi və bədii qiyməti seçilmiş beytlərdə təcəssüm olunur. Şərq aləmində Nəsimi şəxsiyyətinə və yaradıcılığına böyük marağın olmasını nəzərə alıb nümunələri həm də ərəb əlifbası ilə verməyi lazım bildik.

4602000000

N – 098 – 2009

Qrifli nəşr

© «Elm və Təhsil» nəşriyyatı, 2009

XIV - XV əsr

Azərbaycan ədəbiyyatının
dahi şairi Seyid İmadəddin

Nəsiminin anadan

olmasının 640

illiyinə həsr olunur.

Söz mistisizmi tarixinə ekskurs

*Nəsimiyəm bu gün
bilənlərə mən*

*Bilməyənlərə
müşkilatılayəm.*

Azərbaycan türklərinin şeir tarixində fikir dünyasının zənginlik və mürəkkəbliyi ilə xüsusi bir mövqeyə malik Seyyid İmadəddin Nəsimi sözdən ustalıqla istifadə bacarığı yaşadığı yüzillikdən etibarən yüksək dəyərləndirilmiş, ən ali epitetlərə layiq görülmüşdür. Fikrini yalnız sözün müstəqim və məcazi mümkün anlamları ilə deyil, həm də hərf və rəqəm qarşılıqlarından yararlanmaqla ifadə edən Nəsiminin bu fərdi üslubu həm İslami Şərq şeri ənənələrindən, həm də təmsilçisi və təbliğatçısı olduğu hürufilik təriqətindən qaynaqlanırdı.

Şərq şerində uzun ömürlülüüyü ilə diqqəti cəlb edən, olduqca geniş yayılmış, və bir çox fəlsəfi, irfani və poetik düşüncələrin ideya qaynağı olan səs, söz, hərf və say mistisizminin həqiqi dəyərini müəyyənləşdirmək üçün onun İslami şərə gəlişinədək hansı mərhələlərdən keçdiyini və bəşərin düşüncə tarixindəki yerini bilmək gərəkdir. Tarixi əski çağlardan, “bəlkə də insanların sehri inanclarından başlayan” (Abdulkəbi Gölpınarlı. 100 Soruda Türkiyə’de Mezhepler və Tarikatlar, Kum: “Ensəriyan” yayınevi, 1991, s. 147) səs, söz, hərf və say mistisizmi əski misirlilər və kəldanilərin dini-mistik, yunanların fəlsəfi, cahilliyə dövrü ərəblərinin ədəbi, yəhudi və xristian mütəfəkkirlərinin dini-fəlsəfi görüşlərində müxtəlif səviyyələrdə yer almış, islam mütəfəkkirlərinin dini-fəlsəfi və ədəbi düşüncələrini istiqamətləndirmisdir. Mistisizmin bu sahəsi ilk öncə mifoloji və dini, daha sonrakı

dövlərdə elmi (riyaziyyat, tibb, astrologiya), ədəbi və başqa sahələrə nüfuz etmişdir.

Ezoterizmlə bağlı məsələ və motivlərin diqqətlə incələnməsi bu təlimin əsaslandığı səs, söz, hərf və say mistisizminin əslində çox əski dövrlərdən etibarən bəşər övladına məxsus düşüncə tərzini olduğunu göstərir. Bu mürəkkəb problemin araşdırılması nəticəsində belə bir qənaətə gəldik ki, ilk öncə səs və söz mistisizmi, daha sonralar hərf və say mistisizmi formalaşaraq inkişaf etmişdir.

Mistisizmdə səs, söz, hərf və sayların mənşəyinin, adətən, qeyb aləmi ilə əlaqələndirilməsi müşahidə edilir və hər şeyin – kainat və insanın yaradılışının səs və ya sözüün vasitəsi ilə meydana çıxması bildirilir. Qaynaq və araşdırmalardan mistisizmdə səsin, bir qayda olaraq, söz dəyərində olması bəlli olur. Hz. İnaşət Xanın qeyd etdiyi kimi, yaradılış prosesinin bəyanında tarixin

bütün dövrlərində bütün mistiklər, bütün peyğəmbərlər və dünyanın bütün mütəfəkkirləri birinci yeri səsə vermişlər. (Hz. İna-yet Xan. Mistisizm zvuka, Moskva, Sfera, 1997, s. 158) Hz. İna-yet Xanın “Səs mistisizmi” adlı çox dəyərli əsərində xüsusi vurğulanan əsas istiqamət bu təlimdə səsin sadəcə boş, heç bir anlam ifadə etməyən səs deyil, konkret bir informasiyanı ifadə edən, mənaya məlik bir səs-söz olmasıdır. Ümu-miyyətlə, mistisizmdə çox zaman söz mahiyyət olaraq, səs isə təzahür olaraq görünür. Səs hər hansı bir varlığın təzahür şəklİ və mövcudiyyətinin göstəricisidir. Bu mistisizmdə səsin bütün şəkilləri – aktiv və passiv variantları da nəzərə alınmışdır. Belə ki, səs mistisizmi insana məxsus səs, söz, nitq və sükut (dilsizlik dili), aydın ifadə və qarışıq nitq, kainatda mövcud olan duyulan və duyulmayan səslər, rəng, işıq və musiqini də əlaqəli şəkildə ehtiva etməkdədir.

Riyaziyyat, musiqi və səs mistisizmini məntiq və ezoterik biliklər vasitəsi ilə çulğaşdıran Pifaqorun təlimi bunun qabarıq bir örnəyidir. Bu da çox maraqlıdır ki, ilk mistik, ilahi və insani özəlliklərin sintezi olaraq qəbul olunan Hermesə müxtəlif ənənələrdə çeşid-çeşid ad və funksiyalar verilsə də, onun bir neçə özünəməxsusluğu dəyişməz olaraq qalmaqdadır. Bunlardan biri də onun söz və musiqi ilə əlaqəsidir.

Nitqin yuxarıda xatırlatdığımız şəkillərindən hər birindən orta çağ təsəvvufi divan şerində bəhs edilmişdir və bu düşüncə çeşidli məzmun və anlayışların yaranmasına əlverişli fikri şərait yaratmışdır. Xüsusilə Mövlana, onun təsiri ilə Yunus Əmrənin şeirlərində, hürufilikdə, bu cərəyanın təsiri ilə Nəsimi və onun ədəbi nüfuz çevrəsində bu məsələlər əsas mövzulardan olmuşdur.

Qeyd etməliyik ki, mifoloji, dini, fəlsəfi, elmi və ədəbi sahələri ehtiva edən bu

mistisizmdə sözün səs, hərf və say qarşılıqları ilə əlaqəsi, sintezi, birinin digərinin yerində istifadəsi görünür.

Ümumiyyətlə, səsin kainat və insanın yaranışında yaradıcı güc olaraq mövcudiyəti ədəbi mətnlərdən öncə dini və fəlsəfi ədəbiyyatda – hermetik mətnlər, hindlilərin müqəddəs kitabları, antik fəlsəfə, səmavi kitablarda gözə çarpmaqdadır. Çox əski hermetik əsətlərdən birində Tanrının (Hermes) tələffüz etdiyi üç hərfdən yaranan səs yaranışın əsas səbəbi olaraq təqdim edilir. Eyni mətnə bu səsdən böyük bir Tanrının yarandığı bildirilir. Həmin səsin söz olmayaraq, üç hərfin birləşməsinin məhsulu olması diqqətimizi cəlb etdi: “İAO”. Mətnə bu hərlərdən hər birinin ayrı-ayrı sözlərin üstüörtülü ifadəsi olması nəzərə çatdırılır. Bu motiv Qurandakı “qısaldılmış hərlər” və ya “kəsik hərlər” adı ilə tanınan hürufimüqəttadan fəlsəfi əsərlər və təsəvvufi şeir-

lərdə çeşidli anlamlar çıxarılması, ayrı-ayrı hərlərin müəyyən və ilahi mənşəli sözlərin simvolik qarşılığı olması kimi islami mühitdə çox geniş yayılmış bir ənənəni xatırladır. Ayrı-ayrı hərlərin gizli və ilahi sirrin bu aləmdəki təzahürü olmasına bağlı zehni əməliyyatların təriqət şərinə, xüsusilə hürufilik, ələvilik-bəktaşilik və bu təriqətlərdən təsirlənən çevrələrdə çoxsaylı örnəyinə rast gəlirik. Hətta hürufilikdə tək-tək hərlərin müəyyən sözlərin qarşılığı olaraq istifadəsi də hürufi-mukattanı xatırladır və eyni etiqaddan qaynaqlanır. Təbii ki, bu paralelləri xatırlatmaqda məqsədimiz hermetik mətnlərin islami təriqət şərinin birbaşa qaynağı olduğunu iddia etmək deyildir. Sadəcə analoji təzahür və bəşərin zehni əməliyyatlarında ortaq cəhətlərə örnək olaraq bunları vurğulamaq istədik.

Yuxarıda qısaca bəhs etdiyimiz əski Hermetik mətnə hətta mələklərin palçıq-

dan yapılmış insanın cismindən gələn səs-dən qorxması da bu səsin Tanrı tərəfindən insanın cisminə qoyulmuş ali bir varlığın gözə görünməz dənəsi olması ilə əlaqələndirilməkdədir. (www.portal.az.ru/modules/)

Görüldüyü kimi, bu mətndə islami təsəvvüf şərinə çox geniş yayılmış bir motivin, yəni səs – nəfəs və ruh əlaqənin çox əski bir örnəyinə rast gəlirik. Mətndə səs-səsin torpağa baxılaraq tələffüz edildiyi və oradan Tanrı və insanın yaranması barədə söylənənlər də diqqəti çəkir. Çünki islami ənənəyə görə, nəfəs-ruh torpaqdan düzəlmiş bədənə üfrülmüşdür (Quran, “Hicr”, 29).

Maraqlıdır ki, yaranışla bağlı bu mifik təsəvvürlər səmavi kitablarda da inikasını tapmışdır. İlk səmavi kitab Tövrətin ilk cümlələrində yaranış barədə belə deyilir: “Allah dedi: “Işıq olsun” və işıq oldu”. Fredi Bollağın doğru müşahidə etdiyi kimi, bu kitabda “Tanrı filan hərəkəti etdi və kai-

nat yarandı fikri deyil, “dedi”, yəni sözlə yaratdı fikri ifadə olunmuşdur”. (Fredi Bollağ. İnyə Allaha i çislo 66, Moskva, “Belovodye”, 2003, s. 26) Görüldüyü kimi, yaranış prosesi hər hansı düşüncə və hərəkətlə deyil, yaradıcı Sözlə əlaqələndirilmişdir.

Tövrətdə Allahın Hz. Musaya görünməyərək, onunla yalnız səs-söz vasitəsi ünsiyyət qurması bir neçə dəfə vurğulanır. (Tövrət, “Çıxış”, fəsil: 19, 18-19) Məsələn, Tövrətdə Musa peyğəmbərin Allahla söhbəti¹ üçün vasitəçi olan alovlanan, ancaq yanmayan bir koldan gələn səs – sözü de xatırlada bilərik. İslam ilahiyyatçılarından müştəbbihlər isə Allahın nitqini Musa Peyğəmbərin zəncirin tərənirəkən çıxardığı səs kimi eşitdiyini bildirirlər (aş-Şaxristani, Kniqa o reliqiyax i sektax, Moskva, “Nauka”, 1984,

¹ Təvrat'a göre, Allah'la defalarca sohbet eden arkadan göre bilmişti.

s. 101; L.İ. Klimoviç. Kniqa o Korane, eqo proishojdenii i mifoloqii, Moskva, İzdatelst-vo političeskoy literaturı, 1988, s. 25).

Səmavi kitablardan İncildə də söz mistisizminin açıq ifadəsinə və sözün ilahi mənşəli olması ilə bağlı fikrə rast gəlirik:

“¹Başlangıçda Söz vardı. Söz Tanrı ilə birlikdə idi və Söz Tanrı idi.² Başlanğıcda O, Tanrıyla birlikdə idi.³ Hər şey Onun vasitəçiliyi ilə var oldu, var olan heç bir şey Onsuz olmadı. ...¹⁴ Söz insanı olub aramızda yaşadı”.

Yuhənnanın İncilinin kəlamın ali məqamının təsviri ilə başlayan bu ilk cümlələri elmi ədəbiyyatda Hürufiliyin düşüncə qaynaqlarından sayılır.

Yaradıcılıq qabiliyyəti aid edilən Sözə “Kon” (“Ol”) ifadəsi şəklində Quranda bir neçə ayədə rast gəlirik (“Bəqərə”, 117; “Ali-İmran”, 47; “Məryəm”, 35; “Yasin”, 83; “Mümin”, 67) və bu ifadə ilə Allahın

bir işin olmasını istəməsi və o işin dərhal olması bildirilir (Ethem Cebeciöglü. Tasavvuf Terimləri və Deyimleri Sözlüğü, Ankara, “Rehber”, s. 420). Hz. İncayət Xana görə ismi-əzəm də sözün mistik doktrini baxımından izah edilməlidir. (Göstərilən əsəri, s. 268)

İslamı ənənədə sözün funksiyası yalnız ilkin səbəb məqamı ilə hədudlanmış, onun mistik qaynaqlı olmasına üstüörtülü şəkildə Quranda da işarələr vardır. “O, arzusuna görə də danışmaz” (Nəcm, 53/3) Hədislərdən birində deyilir: “Gerçəkdən də söz söyləmədə sehr vardır”.

İstər təsəvvufi, istər də dünyəvi seirdə ərəb hərfləri əsasında əlifba və əbcəddən qaynaqlanan hərflər və rəqəm simvolları da geniş yayılmışdır. Bu genişliyi ilk öncə Quran, onun təfsir və təvilləri, bunlardan qaynaqlanan ədəbi və fəlsəfi düşüncələr istiqamətləndirirdisə, daha sonralar – XIV yüzil-

likdən etibarən bu fikri axına hürufilik düşüncəsi də əlavə olundu və hərflərlə bağlı mülahizələrdə artıq bu təlimin birbaşa və ya dolayısı ilə təsiri görülməyə və axtarımağa başlandı. Hürufilik görüşləri Azərbaycan, Türkiyə, İran, Mərkəzi Asiya və Hindistanda yaranmış ədəbiyyat üzərində dərin bir təsir buraxdı. Bu simvolların yayılması və ədəbi-fəlsəfi fikirdə özünə geniş bircimdə bir yer etməsində Seyid İmadəddin Nəsiminin şerinin təsir gücü ilə inkarolunmazdır. Bildirməliyik ki, hürufiliklə bəzi fikri əlaqələri olan qələndərlik, nəqşbəndilik, nemətullahilik, qızılbaşlıq, xəlvətlik və onun şöbələrindən rövşənilik, gülşənlik, niyazilik (misrilik) kimi təriqətlərin təmsilçilərinin də bu prosesdə yaxından iştirakları olmuşdur. Bununla belə, Seyid Nəsiminin çeşidli epitetlər, dini-mistik və fəlsəfi funksiyalar verməklə şerinin və fəlsəfi düşüncənin təməl daşına çevirdiyi Söz heç bir söz

ustasının bu qədər diqqət mərkəzində durmamışdır desək, yanılmırıq. Həm mənsub olduğu hürufilik təriqəti, həm islami qənaətlər, həm İslami Şərq şəri ənənələri, eləcə də öz fitri şairlik istedadından qaynaqlanan bu fərdi xarakterli özəllik Nəsimi şerində qabarıq və aparıcı mövqedə olmasıyla seçilir.

Filologiya elmləri namizədi Qüdsiyyə Qəmbərovanın (Məmmədova) oxuculara təqdim olunan bu tərtibində sevgi və həssaslıqla Nəsiminin türkcə divanında yer alan Söze aid epitet, funksiya və anlamları ən incə məqamlarınadək inikasını tapmış və dəyərləndirilmişdir. “Söz mülkünün sultanı” (M.İbrahimov) Nəsiminin sözlə bağlı təxəyyül zənginliyi və biliklərinin genişliyini nümayiş etdirən bu kitabın oxucuları söz sehrinə salacağı, könülləri Nəsimi sözünün işığı ilə nurlandıracağına ümid edirik.

Bu gün də səmimi, canlı və təbii biçimli ifadə tərzii ilə düşündürən, sevdiren,

heyretləndirən, təlqin edən, duyğularını bölüşən Nəsimi özü də ən incə nüanslarınadək bələd olduğu söz gözəlinin (“kəlamî-mövzun” (Füzuli)) heyranı və tərənnümçüsüdür. Qüdsiyyə Qəmbərovanın təqdim etdiyi seçmələr onun bu sevgisinin poetik göstəricisi və təzahürləridir.

Səadət ŞIXIYEVA,
filologiya elmləri namizədi

Ön söz

Azərbaycan ədəbi dili və ədəbiyyatı tarixində bütövlükdə XIV əsr Nəsiminin təkə «Söz» qəzəli ilə təmsil oluna bilər.

Seyid İmaddədin Nəsimi anadilli yazılı ədəbiyyat tarixində *Söz* ü dəyərləndirən ilk sənətkardır. Nəsimi *Söz* ü bir canlı varlıq kimi qəbul etmiş və onun kamil bədii tərifini vermişdir. Şairin yaradıcılığında *Söz* ün mənşəyindən başlayaraq, əbədiyyət qazanmasına qədərki mərhələləri sistemli şəkildə canlandırılmışdır.

Nəsiminin şeirlərində bu fəlsəfi prosesin istiqaməti belə bir ardıcılıqla gedir: 1) *Söz* ün yaranışı; 2) *Söz* ün qiymətinin dərk olunması; 3) Sənətkarın *Söz* ə münasibəti; 4) *Söz* ün məqsədi; 5) *Söz* ün şeirə çevrilməsi; 6) Şairlik istedadı; 7) Şairin mükafatı.

Dünya sivilizasiyası tarixində möcüzəvi maddi-mədəniyyət nümunələri olduğu kimi, mənəviyyət abidələri də mövcuddur.

Əsl həqiqətdə isə Şərq aləmi hər iki mədəniyyətin əzəli və əbədi *Vətəni* dir.

Sözün bu məqamından artıq pak ruhu ulu Tanrıya qovuşmuş, əziz müəllimim, professor Səmət Əlizadənin nurlu xatirəsini dərin ehtiramla yad edərək, onun Nəsimi möcüzəsinə verdiyi zəngin dəyərlərdən birini nümunə gətirirəm: «XIV əsrin böyük Azərbaycan şairi Nəsiminin sənət dünyası ilə üz-üzə durarkən, özünü ümman kimi dərin idrakın və səma kimi zəngin xəyalın vəhdətindən yaranmış, sehrlili bir məbədin astanasında hiss edirsən» (3, 59).

Bəli, Şərqin *Söz* dahiləri *Söz* sarayları, *Söz* məbədləri, *Söz* qəsrləri ucaltmışlar.

Sözdən imarət quran şailər sırasında, gözümüz önündə hələ ki, Şeyx Nizamidən sonra Seyid Nəsiminin əzəməti canlanır.

Bu fikir şairin istər *Söz* ə xüsusi qəzəl həsr etməsində, istərsə də *Söz* barədə dürlü hikmət söyləməsində özünü təsdiq edir.

Nəsimi *Söz* ə ən əvvəl, alim, sonra isə şair mövqeyindən yanaşır. Şairin nəzərində *Söz* ün elmi tutumu onun bədii qiymətini müəyyən edir.

Nəsimi *Söz* ü, hər şeydən əvvəl, Ulu Tanrının hökmünə bağlayır.

*Söyləyən həqdür mənim dilimdə hər dəm, yoxsa mən
Çar ənasirdən mürəkkəb bilisanü əbkəməm.*

(2, 295)

***

*Nitqi-Allah mənəm ki, zatiləyəm,
«Vəhdəti-laşərik» sifatiləyəm.*

(2, 430)

Nəsimidə *Söz* anlayışı *Dil* ə bərabər tutulur – o həm ünsiyyət vasitəsi, fikrin ifadə forması kimi nitq mənasını, həm də milli-mənəvi sərvətlərin ən alisi məzmununu verir.

Bəs Tanrı hökmü olan *Söz* ə şair necə müraciət edir?

Nəsimi öz şeirlərində *Söz* ün onlarla sinonimi ni işlətmişdir: *cavab, quş dili, nitq, dili-agah, əlfazi-Nəsimi, gövhər, ləfzi-şəkərbar, dürri-Ədən, can, abi-heyvan, dil, şeir, hikmət, məntiq, kəlam, hədis, lüğət, lisan* və s.

Nəsimiyə görə, *Söz* «can»dır, «aliyü asiman-məkan»dır, «könüldə kan»dır, «xaliqi-cahan»dır, «kəndi-kəndüyə tərcüman»dır, «müstəxan»dır, «ərşü kürsi»dir, «ləvhü qələm»dir, «çar üsnür»dür, «nöh asiman»dır, «zahirü batin»dir, «əvvəli

axır»dir, «aşkaravü həm nihan»dir, «üquli nəsəb edən isbat»dir, «İsiyi-pak»dir, «ədəmi-Əhməd, Mehdiyi-sahibüzzəman»dir, «fəzli-qeybdandır», «bigirandır», «qabili-kimya»dir, «möcüzə»dir, «incədən incə»dir, «xoş nəsihət»dir, «dəryayi-mühitü-kövnü məkan»dir, «cümlə Quran»dir, «ruhi Qüds»dir və s.

Bir sözlə, *Söz* dünyanın yaranış səbəbi, bəşəriyyətin haqqı bəyan etmə vasitəsidir:

*Əlfazi-Nəsimi gör nə candır
Dəryayi-mühitü kövnü candır.*

(2, 556)

Başqa bir beytdə isə *Söz* –həqdən gələn kəlamdır:

*Həqdən gələn kəlamın möcüzdür, ey Nəsimi,
Sənsən ki, küntü kənzin əsrarinə bəyansən.*

(2, 385)

Sözü söyləyən də insandır, dinləyən də. Bu mənada insanın dərk etmə səviyyəsi şair üçün çox əhəmiyyətlidir:

*Ey Nəsimi, gövhəri xərc eyləmə,
Olmayınca müştəri cananımız.*

(2, 77)

Nəsimiyə görə, şairin daxili dünyasını yalnız söz sərrafı olan arif insan duyub-dərk edə bilər. Nadanlar və cahillər qiymətli *Söz* ün qədrini bilməz:

*Ey Nəsimi, satmagil sən cahilə dürri- Ədən,
Cahilü-nadan nə bilsin qiyməti-dürdanayı.*

(2, 93)

Şair onun sözünü eşidən ariflərin kamilləşməsini sədəfin inciyə çevrilməsi prosesi ilə müqayisə edir:

*Qulağı arifin ta kim, Nəsiminin sözün dinlər,
Sədəf tək incülər ağızı dolar dürri-şahivarindən.*

(2, 156)

Əlbəttə, qiymətli *Söz* ün sahibi olmaq qüdrətli ulu Yaradannın öz bəndəsinə ən böyük hədiyyəsidir. Şair Tanrının ona bəxş etdiyi bu istedadı görə daim sükr edir:

*Sükr edərəm ilahimə hər nəfəs, ey Nəsimi kim,
Əhli-kəmalə məntiqin rəhməti-zülcəlalidir.*

(2, 217)

Nəsimi bu ilahi töhfəni ağıl sahiblərinə Allahın böyük rəhməti kimi qəbul edir.

Şairin qənaətinə görə özünü yaxşı anlayıb dərk edə bilməyənlər hikmətli *Sözün* qiymətini bilməzlər:

*Kim ki, bilməz özünü, bilməyə pirlər sözünü,
Kəndisin anlamayan bilmədi hər kar nədir.*
(2, 327)

Dahi şair həm də *Söz* əhlinə qarşı diqqət və hörmət etməyin xoş nəticəsini insanlara izah edir:

*Qafil olma əhli-dillər söhbətindən bir zaman,
Əhli-dillər söhbətindən şöleyi-iman bitər.*
(2, 334)

Sözsüz ki, bu nəsihətin bir səbəbi olmuşdur. Çünki şair ətrafında həqiqi ariflərin olmamasından gileylənir:

*Arifi-həq istərəm söz tanıya aləmdə kim,
Söylərəm məqsudimi, ta ol verə gerçək cavab.*
(2, 21)

Görünür ki, verdiyi yüzlərlə sualı müqabilində alacağı bir düzgün və dürüst cavabın həsrəti şairi çox intizarda qoymuşdur. Bu biganəlikdən qurtarmağın ən doğru çıxış yolunu da mübariz şair özü tapır:

*Dur, Nəsimi, sözünü töhfə üçün bəhrə ilə
Kim, onun diqqətinə dürr ilə mərcan susadı.*
(2, 109)

Nəsimi *Söz* ə və şeirə əvvəlcə etik, sonra estetik istiqamətlərdən yanaşır. Bu məsələdə də bir fəlsəfi qanunauyğunluq gözlənilir. Başqa sözlə, *Söz*, şeir yalnız əxlaqi formalaşdırdıqdan sonra estetik zövq mənbəyi ola bilər. Bir sözlə, şeir ancaq kamillik mərtəbəsinə yetişmiş arif insanlara zövq-səfa bağışlayır.

Bəli, gözəl şeir son nəticədə mükəmməl zövqlü və ali əxlaqlı *İnsan* yetişdirir. Bu böyük məqsədə nail olmaq yolu isə təhsildən, savadlanmadan keçir:

*Çün qirü qarın qiymətin mənidə bildim kim, nədir,
Kafurə döndü qarımız, həm ənbər oldu qirimiz.*
(2, 79)

Beytdə «qirü qar» – *qara* – *ağ*, başqa sözlə, *yazı-pozu*, *savad* kimi anlaşılır. Xalq arasında indi də *qara-qura*, *çızma-qara* kimi sözlər *savad* mənası verir.

Nəsimi şeirin - *Söz* ün əbədi həyat gücünü insanlara anladır:

*Xızrin abi-heyvani nitqidir anı, gəl, iç,
Gör kim, nə həyat axar mərcani-xoşabindən.*
(2, 440)

***

*Ey Nəsimi, abi- kövsərdir məgər nitqində kim,
Hər kim içər ol şərabi, məsti-cavidan olur.*
(2, 446)

Nəsimi həqiqət aşığı olduğundandır ki, şeirlərində haq *Söz* ü daim tərənnüm və təbliğ etmişdir:

*Həq sözün, gör ki, necə dürdənədir,
Həq sözünü bilməyənlər də nədir?!
Cahili-nadan nə bilsin danə, dür?!
Danəyi dana bilir kim, danədir.*
(2, 580)

Öz zamanında olduğu kimi, indi də Nəsimi dilinin qəlizliyindən şikayət edənlər çoxdur.

Nəsimi şeirlərinin dil xüsusiyyətləri daim öyrənilir. Öyrənilərkən gözün hikmətlər silsiləsi azalmır, əksinə artır, biri digərindən törəyir, yeni suallar, müəmmalar sərəya düzülür.

Görəsən, səbəb nədir? «Günah» kimdədir? Görkəmli yazıçı M.İbrahimov bu suallara qəti cavab vermişdir: «*Bəzən Nəsimini anlamaq çətinliyi onun qəlizliyindən deyil, ifadə etdiyi fəlsəfi fikirləri dərk etmək üçün müəyyən tarixi, elmi, fəlsəfi hazırlığın yoxluğundan irəli gəlir.*

...*Nəsimidə dil məna və mündəricə ilə, fikirlə üzvi surətdə bağlıdır... Onun şeirlərinin əsasında Azərbaycan dili və təvəkkürünün qanunları hökm-randır». (1, 11-12)*

Sənətkarın düşüncəsində haq *Söz* həm də doğru *Söz* deməkdir:

*Doğru söz doğrar həsudun bağırını şol mənindən,
Münkirə oldu Nəsiminin kəlamı Zülfiqar.*
(2, 192)

Nəsimi doğru *Söz* haqqındakı fikirlərini bu gün aforizm səviyyəsində qəbul edilən bir beyti ilə qətiləşdirir:

*Həccə doğru varmayan hacı deyil,
Doğru söz doğrulara acı deyil.*

(2, 597)

Nəsiminin *Söz* dünyası Kəbə evi bərabərindədir. Kəbəyə daxil olmaq hər insana qismət olmadığı kimi, Nəsimi şerinin daxilə aləminə nüfuz etmək də hər kəsin nəsibi deyil:

*Kəbənin ehramına irməz hacının dəgməsi,
Cizginir dərd girdinə, sürtər üzünü taşına.*

(2, 51)

Bəli, *Söz* ün məskən saldığı «*dil Kəbə*»sini (könlü Kəbəsinə) ziyarətə müvəffəq olanların muradı hasil olur.

*Ey Nəsimi, hər kim ol dil -Kəbəsin qıldı təvaf,
İrdi məqsudi-muradə, vəsili dilxahdır.*

(2, 455)

Şairə görə, ulu Tanrı insana *Söz* demək qüdrətini öz sevgisindən bəxş edib. İnsan belə qiymətli bəxşişin qarşısında bir bəndə şükranlılığı və sədaqəti ilə bu ulu Eşqin sirrini bəyan etmək istəyir. Lakin buna dəryalar mürəkkəb, ağaclar qələm, fə-

ləyin taşı dəvat (mürəkkəbqabı) olsa da, yetməz. Dahi şair Qurani-Kərimdən qaynaqlanan bu mübaliğə ilə fikrini belə ifadə edir:

*Fikr edərim ki, yazayım zərrəcə eşq sirrini,
Bəhr müdad, ağac qələm, tasi-fələk dəvat olur.*

(2, 447)

Səbəbsiz deyil ki, bütün klassik Şərq şeirində sənətkarlar *Söz* demək üçün böyük və qadir Allahdan bu qüdrəti əsirgəməməyi diləyir:

*Nöqtəyi-sirri ilahi bismillahdır,
Kim ki, bilməz bu sirri, müşriki-gümrahdır.*

(2, 454)

Nəsimi poeziyasında Allahın inayəti ilə *Söz* ün şeirə çevrilmə prosesini də izləmək mümkündür. Şair şeirin yaranmasını aydın bir dillə şərh edir:

*Dilimdən irdi, qələmdən töküldü kağıza dürr,
Dirildi cümlə lətayif, cəvahir oldu səbat.*

(2, 497)

Nəsiminin yaradıcılığında Azərbaycan türkcəsinin tələbinə müvafiq tərzdə şeir vəznini seçmək üslubu da orijinal bir dillə əks olunur:

*Kəşf oldu sirr xali-xəttindən Nəsimiyə
Elmül-əruz içində məfəilü-failat.*

(2, 498)

Nəsimi şerh paklıq və müqəddəsliyini oxucusuna çatdırmaqla yanaşı, onun xalqı ayıq saxlamaq üçün bir vasitə olmasını bəyan edir:

*Ruhi-qüdsidir Nəsiminin həqiqət sözləri,
Gər Məsiha tək diriysən, yatma ki, çalındı sur.*

(2, 509)

Dahi şair öz simasında hər kəsi düşündürən «Şair necə olmalıdır?» sualına da bir aydınlıq gətirir:

*Çünkü Nəsimi sözlərin əhli-məani yey bilir,
Kim bu təriqi-məniyi bilmədi, bilmədi lüğət.*

(2, 503)

***

*Ey Nəsimi, surü ecazi-Məsihadır sözün,
İstimaindən nola heyv olalar kimfi qübur.*

(2, 236)

Nəsimi *Söz* ünü «abi-həyat» bilməyib onu içməyənlərin əbədi zülmətdə qalacaqlarını da dilə gətirir:

*Ey Nəsimi, sözüdür abi-həyat,
İçməyən anı qaldı fiz- zülmat*

(2, 562)

***

*Ey Nəsimi, abi-kövsərdir məgər nitqində kim,
Hər kim içər ol şərabi, məsti-cavidan olur.*

(2, 446)

***

*Mən ol Nəsimiyəm bu gün abi-heyvanam içənə,
Xızrım bəqa ömrü mənəm kim, çeşmeyi-heyvaniyəm.*

(2, 409)

Şairin özünün də qeyd etdiyi kimi, Xızrın əbədi ömrü qismət olmuş Nəsiminin şeirlərində bu gün müasir oxucu «Bəs şairin mükafatı nədir?» sualına cavab tapır:

*Ey Nəsimi, cahanı tutdu sözün,
Övkənullah ki, şahı-kişvərsən.*

(2, 163)

***

*Ey Nəsimi, həq Süleyman mülkünü verdi sana,
Həq sözün min Asəfi-sahibi, v əzarətdir bu gün*

(2, 178)

Seyid Nəsiminin öz-özünə verdiyi bir öyüd də bu gün hər bir söz sahibi və qələm əhli üçün ibramizdir:

*Ey Nəsimi, nəqdini nadan əlinə vermə kim,
Cövhəri dana bilir həm, qiymətindən bəllidir.*

(2, 440)

Şairin *Söz* ü müqabilində qazancı yalnız *Söz* dünyasının şahlığı taxtıdır.

Görünür ki, Nəsiminin gəldiyi qənaət zaman keçdikdən sonra böyük Füzuliyə yeni ideya vermiş və onun məşhur «Padişahi-mülk» qitəsinin mövzusunda çevrilmişdir.

Ölkə şahlığı əbədi olmasa da, *Söz* mülkünün padşahlığı daimidir. Bu məsələdə də bir fəlsəfi qanunauyğunluq vardır ki, maddiyyat fani, mənəviyyat əbədidir:

*Torpaq olanı sanma kim, düşə qiymətindən,
Torpaq olan Nəsimi, gör kim, nə gövhər oldu.*

Söz Nəsimi yaradıcılığında ilahi mənbədən qaynaqlanıb bəşərin ən qiymətli bəzəyinə çevrildi. Səbəbsiz deyildir ki, *İnsanın* ən yüksək qiyməti də onun *Söz* ü ilə ölçüldü və ölçülür:

*Həm sifətdə zati-qaimdir bular,
Ölməz, itməz nitqi-daimdir bunlar.*

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. *İbrahimov M. Azərbaycan dili. (məqalələr),
Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası
nəşriyyatı, Bakı, 1957.*
2. *İmadəddin Nəsimi. Seçilmiş əsərləri. Tərtib
edən: H.Arashı, Bakı, «Azərənəşr», 1973.*
3. *Y.Seyidov, S.Əlizadə. Klassik Azərbaycan
şairləri söz haqqında (XI-XVIII əsrlər),
«Gənclik», Bakı, 1977.*

*Ey Nəsimi,
sözündür abi-həyat,
İcməyən anı
qaldı fiz zülmat*

SÖZ - BİPAYAN

*Ey Nəsimi, gər sözün mənisi bipayan degil,
Neçin irməz kimsənin fikri onun payanına.

N.19

ای نسیمی، گر سوزنک معنیسی بی بیان دگیل،
نیچینک ایرمز کیمسین فکری اوننک پایانینه.

SÖZ-TANIYAN; ARIFI-HƏQQ

Arifi-həq istərəm söz tanıya aləmdə kim,
Söylərəm məqsudimi ta ol verə gerçək cavab.

N.21

عارف حق ایسترم سوز تنیه عالمده کیم،
سویلرم مقصودی می تا اول ویره گر چک جواب.

* Beytlər H.Araslıının «İmadəddin Nəsimi». (Seçilmiş əsərləri, Bakı, «Azərənəşr», 1973) kitabından götürülmüşdür.

SÖZ - QUŞ DİLİ

Heç kimsə Nəsimi sözünü kəşf edə bilməz,
Bu quş dildir, bunu Süleyman bilir ancaq.

N.28

هیچ کسسه نسیمی سوزنو کشف ایده بیلمز،
بو قوش دیلدیر بونو سلیمان بیلیر انجاق.

SÖZ (NİTQ) - ALƏMDƏ MÖVCUD OLAN VARLIQ

Nitq imiş aləmdə mövcud,
Eşq imiş qayimməqam.

N.30

نطق ایمش عالمده موجود،
عشق ایمش قائم مقام.

SÖZLƏR (ƏLFAZ) - MÖCÜZƏ

Əlfazi - Nəsimi bu gün ol möcüzədir kim,
Bənzər ana bir lələyi-şəhvar ələ girməz.

N.76

الفاض نسیمی بو گون اول معجوزدیر کیم،
بنزر انکا بیر لولوی شهوار الا گیرمز.

SÖZ - GÖVHƏR

Ey Nəsimi, gövhərinə xərc eyləmə,
Olmayınca müştəri cananımız.

N.77

ای نسیمی گوهرینی خرج ایلمه،
اولمینجه مشتری جاننا نیمیز.

SÖZ - ŞƏKKƏRBAR

Gərci Nəsimi sözün dadını verdi, vəli
Dədə gətirdi anı ləfzi-şəkkərbarımız.

N.78

گرچی نسیمی سوزونک داننکلی ویردی ولی،
داده گتیردی انکی لفظ شکربارمز.

SÖZ - YAZI - QİRÜ - QAR (AĞ-QARA)

Çün qirü-qarın qiymətini mənədə bildin kim
nədir,

Kafurə döndü qarımız, həm ənbər oldu

qirimiz.

N.79

چون گيرو قارينک قيمتيني معنیده بيلايک کيم ندير،
کافره دوندو قارمز هم انبر اولدو گيرمز.

SÖZ - DÜRR, DÜRDANƏ

Ey Nəsimi, satmağıl sən cahilə dürri-Ədən,
Cahilü nadan nə bilsin qiyməti-dürdanəyi.

N.93

ای نسیمی ستمه قیل سن جاهله دور ادن،
جاهل نادان نه بیلسین قیمتی دوردانئی.

SÖZ - ŞƏKƏR

Sözünün dadına şirin, şəkər oldu taşnə,
Nə şəkəkdir bu kim, ana şəkəristan susadı?

N.109

سوزونونک دادینه شیرین شکر اولدو تشنه،
نه شکر دیر بو کیم آنا شکرستان سوسدی.

***

SÖZ - DÜRR, MƏRCAN

Dur, Nəsimi, sözünü töhfə üçün bəhrə ilet
Kim, anın diqqətinə dürr ilə mərcan susadı.

N.109

دور، نسیمی سوزونو تحوه اویچون بحره ایلت
کیم، انیک دیقتته دور ایله مرجان سوسدی.

SÖZ - ŞƏKƏR

Sənin şirin sözün ta Misrə düşdü,
Əritdi şəkərü qəndü nəbatı.

N.111

سنینک شیرین سوزونک تا مصره دوشدو،
اریتدی شکرو قندو نباتی.

SÖZ - RUHİ QÜDS

Ruhi-qüds oldu Nəsiminin həqiqət sözləri,
Varlığın tərک etdi, çünkim kəndi çıxdı arədən.

N.154

روح قودص اولدو نسیمینینک حقیقت سوزلری،
ورلغینک ترک ایتدی، چون کیم کندی چخدی آردن.

SÖZ - DİRRİ - ŞƏHVAR

Qulağı arifin ta kim, Nəsiminin sözün dinlər,
Sədəf tək inculər ağzı dolar dürri- şahı
varindən.

N.156

قولغی عارقینک تا کیم نسیمینینک سوزونک دینلر،
سدف تک اینجولر اغزی دولار دور شاهوارندک.

SÖZ-CÖVHƏR

Nəsimidir bu gün sərrafi-məni,
Özünü bil ki, zibə cövhərişən.

N.161

نسیمدیر بو گون سراف معنی،
اوزونو بیلکی زیبا جوهر سنک.

SÖZ - ŞAH, FATEH

Ey Nəsimi, cahanı tutdu sözün,
Övkənallah ki, şahi-kişvərsən.

N.163

ای نسیمی جهانئ توتدو سوزونک،
اووکن الله کی، شاه کشور سنک.

SÖZ - ŞİRİN, ŞƏKƏR

Fərhad ilə Xosrov, ey Nəsimi,
Şirin gəlici şəkkərdəhənsən.

N.164

فراهاد ایله خوصرو، ای نسیمی،
شرین گلجی شکردهان سک.

SÖZ - TANRI KƏLAMI, GERÇƏK SÖZ

Ey Nəsimi, həq Süleyman mülkünü verdi sana,
Həq sözün min Aşəfi- sahib vəzarətdir bu gün.

N.178

ای نسیمی حق سلیمان ملکنئ ویردی سانا،
حق سوزونک مین آسف صاحب وزارتدیر بو گون.

SÖZ - DÖGRU, HƏQİQƏT

Doğru söz doğrar həsudun bağırmı, şol
mənidən

Mümkirə oldu Nəsiminin kəlamı zülfiqar.

N.192

دوغرو سوز دوغرر حصودونک بغرینئ شول معنیدک
منکره اولدو نسیمینینک کلامی زولفقار.

SÖZ - KƏLAMULLAH, ALLAH KƏLAMI

Dəgil, aydır bu söz həddin, Nəsimi,
Kəlamüllahi gör bu vəsfi söylər.

N.203

دگیل ایدر بو سوز حدینک نسیمی،
کلام اللهی گور بو وصفی سویلر.

SÖZ (NİTQ) - TANRININ RƏHMƏTİ
Fıkr edərəm ilahimə hər nəfəs, ey Nəsimi kim,
Əhli-kəmalə məntiqin rəhməti-zülcəlalidir.

N.217

فكر ايدرم الاهيمه هر نفس اي نسيمي كيم،
اهل كماله منطقيين رحمتي زولجلاليدير.

***

SÖZ - TANRI KƏLAMI
Söyləyən hər nətiqin dilində səndən özgə yox,
İşləyən hər failin felində sənsən biqüsür.

N.236

سويلنيك هر ناطقينك ديلنده سندنك اوزگه يوخ،
ايشليكنك هر فاعليكنك فعلينده سنسنك بيقوسور.

SÖZ - MƏSİHANIN MÖCÜZƏSİ
Ey Nəsimi, surü ecazi-Məsihadır sözün,
İstimaindən nola hey olalar kün fi qəbur.

N.236

اي نسيمي سور و اعجاز مسيحادير سوزونك،
استيماعدننك نوله هي اولالار كون في قوبور.

SÖZ - ABİ-HƏYAT

Sözün abi-heyvandır, ağzın rəhiq,
Bu vəsfi-əzim, eyləgəm müxtəsər.

N.239

سوزونك آبي حيوندير اغزيك رحيق،
بو وصف اعظيم، ايلرم مختصر.

SÖZ - HƏQQ, HƏQİQƏT

Nəsiminin sözü həqdir, həqi bil
Ki, həqdir, hər nə kim, dilində söylər.

N.243

نسيمنينك سوزو حقدير حقي بيل،
كي، حقدير هر نه كيم ديلينده سويلر.

SÖZ - HƏYAT MƏNBƏYİ

Sənin nitqindən oldu zində əşya,
Bilindi həşrü nəşrü nəxfeyi-sur.

N.250

سنينك نطقيندك اولدو زينده اشيا،
بيليندي حشرونشرو نفخه اي سور.

SÖZ - HAQQ KƏLAMİ

Çü natiqidir kəlamî-həqq üzündən,
Görün, bu sirri-pünhan oldu məşhur.

N.250

چو ناطقیدیر کلامی حق اوزوندک،
گورک بو سر پنهان اولدو مشهور.

SÖZ - NITQ-SAF HƏDİS, MİRVARİ

Nəsimi küntü kənzin gövhəridir,
Hədəsi lölöi-şəhvare bənzər.

N.253

نسیمی کونت کنرینک گوهریدیر،
حدیثی لولویی شھوارە بنزر.

SÖZ - HAMİDAN ÜSTÜN

Cana, Nəsmiyi gör, gör Nəsmiyi, cana,
Üstün qamıdan sözü, sözü qamudan üstün.

N.292

جانا نسیمی گور گور نسیمی جانا،
اوستون قامودک سوزو، سوزو قامودک اوستون.

***

SÖZ - MERACA ÇIXAN

Çıxdı Nəsiminin sözü meracə, ey xülqi-həsən,
Gəlgil ki, sübhanelləzi əsrayə xoş əsra imiş.

N.316

چیددی نسیمینک سوزو میراجه ای خلق حسن،
گلگیل کی سبحان الذی اسرایه خوش اسرا ایمیش.

SÖZ - DİL, BAŞQA DİL, QEYB DİLİ

Sən bu Nəsiminin dilin anla, bil sözüün,
Kim var bu dildən özgə bizim bir lisanımız.

N.326

سن بو نسیمینیک دیلین آنلا بیل سوزون،
کیم وار بو دیلدک اوزگه بیزیم بیر لسانیمز.

SÖZ - PİRLƏR, MÜRŞİDLƏR SÖZÜ

Kim ki, bilməz özünü, bilməyə pirlər sözünü,
Kəndisin anlamayan bilmədi hər kar nədir.

N.327

کیم کی بیلمز اوزونو، بیلیمه پیرلر سوزونو،
کندیسین انلامیک بلمدی هر کار نه دیر.

SÖZ - XOŞBƏXTLİK

Bu sözlər xoş nəsihətdir bilənə,
Səadətdir, vəli eyni səadət.

N.333

بو سوزلر خوش نصیحتدیر بیلنە،
سعادئتدیر ولی عینی سعادئت.

***

SÖZ (SÖHBƏT) - İMAN ŞÖLƏSİ

Qafil olma əhli-dillər söhbətindən bir zaman,
Əhli-dillər söhbətindən şöleyi-iman bitər.

N.334

قافل اولمە اهل دیلر سوحبئتدک بیر زمان،
اهل دیلر سوحبئتدک شولی ایمک بیتر.

SÖZ - CAN, ASİMAN MƏKAN
Dinləgil bu sözü ki, candır söz,
Aliyü asiman məkandır söz.

N.321

دینلگیل بو سوزوکی جاندیر سوز،
علیی آسمان مکاندیر سوز.

SÖZ - XALİQİ CAHAN

Şeş cəhətdən münəzzəh anlavü bax,
Şöylə kim, xəlqi-cəhandır söz.

N.321

شش جهئدک منزح اتلاو باخ،
شویله کیم، خلق جهاندیر سوز.

SÖZ - ÖZ-ÖZÜNƏ TƏRCÜMƏ

Nazilü münzil anla kim, birdir,
Kəndi-kəndüyə tərcümandır söz.

N.321

نازل منزیل انله کیم بردیر،
کندی کندویه ترحمئدیر سوز.

SÖZ - NİŞANSIZ, SONSUZ

Tülü ərz ilə ümqü bulunmaz,
Yəni bihəddü binişandır söz.

N.321

طولو عرض ایله عمقی بولونمز،
یعنی بیحد و بینشاندیر سوز.

SÖZ - GÜMANSIZ

Bu hədisə nəzər qıl, ey aqıl,
Anlayasan ki, bigümandır söz.

N.321

بو حاديسه نظر قیل، ای عاقل،
انلیسنک کی بیگومندیر سوز.

SÖZ - SİĞİNAQ

Dedi ya kafuha, əuzə-bikə,
Çün Əli bildi müstəandır söz.

N.321

دیدی یا کفوھا، اوذ بک،
چون علی بیلدی مستعاننیر سوز.

SÖZ - UCUZ, MÜFTƏ

Qeyri-məxluqdur, nə demək olur,
Anla kim, imdi rayigandır söz.

N.321

غیری مخلوقدر نه دیمک اولور،
آنکله کیم ایمدی رایگاننیر سوز.

SÖZ - YARADICI, GÖY KÜRSÜSÜ, LÖVHƏ, ƏQLƏM, DÖRD ÜNSÜR, DOQQUZ PLANET

Əqli-küll, ərşü kürsi, lövhü qələm,
Çar ünsür, nöh asimandır söz.

N.321

عقل کل عرشو کورسی لوح و قلم،
چار عنصر نوح آسیمندیر سوز.

SÖZ - AŞKAR, GİZLİ, ƏVVƏL, AXIR

Zahirü batin, əvvəlü axır,
Aşkaravü həm nihandır söz.

N.321

ظاهر باطن، اول و اخیر،
آشیکار او هم نیهاننیر سوز.

SÖZ - KƏLAM

Ey üquli-nəsəb edən isbat,
Qamuya söz de kim, hamandır söz.

N.321

ای عقول نəsب ایدن اسباب،
قامویا سوز ده کیم هماننیر سوز.

SÖZ - «OL»

Kafü nundan vücudə gəldi cahan,
Əgər anlar isən əyandır söz.

N.321

کاف و نوندنک وجوده گلدی جهان،
اگر انلار ایسن عیاندیر سوز.

SÖZ - PAK İSA PEYĞƏMBƏR, MƏHƏMMƏD PEYĞƏMBƏR, ZAMANIN SAHİBİ MEHDİ

İsiyi-pak, Adəm ü Əhməd,
Mehdiyi-sahibüz-zəmandır söz.

N.321

عسبی پاک، آدم و احمد،
مهدی صاحبوز زماندیر سوز.

SÖZ - FİLAN-FİLAN

Bu bəyani dilərsən anlayasan,
Kim, necəsi filan-filandır söz.

N.321

و بیانی دیلر سک آنکلیسن،
کیم نیجه سی فیلان فیلندیر سوز.

SÖZ - CAN

«Çavidannamə»yi gətirgil ələ,
Ta biləsən ki, nəsnə candır söz.

N.321

چاويداننامه یی گتیر گیل اله،
تا بیلسک کی نسنه چاندیر سوز.

SÖZ - QEYBDƏN GƏLƏN

Sözə bu izzü cah yetməzmi,
K' aydalar Fəzli-qeybdandır söz.

N.321

سوزه بو آذو جاه یتمز می،
کایدالر فضل غیبندان دیر سوز.

SÖZ - HƏDSİZ-HESABSIZ

Aqıl isən sözünü müxtəsər et,
Ey Nəsimi, çü bigirandır söz.

N.321

عاقل ایسک سوزونو مختصر ایب،
ای نسیمی، چو بیگر اندیر سوز.
***

SÖZ - MƏNA, DƏRİNLİK

Bu dərin məniyi gör ki, bəyan qılır Nəsimi,
Fələkin dili tutuldu bu ulu bəyan içində.

N.342

bu dərin məniyi gör ki, bəyan qılır Nəsimi,
fələkin dili tutuldu bu ulu bəyan içində.

SÖZ - HƏDİS; QEYB, GÜMAN

Dəhanından hədisi qılmayan guş,
Sözü qeybü güman, billah, degilmi?

N.350

dehanından hədisi qılmayan guş,
sözü qeybü güman, billah, degilmi?

SÖZ - GÜLÜSTAN

Üzündür kün-fəkan billah, degilmi?
Sözündür gülsitan, billah degilmi?

N.350

üzündür kün-fəkan billah, degilmi?
sözündür gülsitan, billah degilmi?

SÖZ - TANRI KƏLAMI

Gəl, mana bir söyləgil, kimdir sənin nitqində kim,
Söyləyən, söylətdirən, eşitdirən hər yanədən.

N.351

gəl, mana bir söyləgil, kimdir sənin nitqində kim,
söyləyən, söylətdirən, eşitdirən hər yanədən.

SÖZ - İNCƏ

İncədən incədir bu söz, fətəbərükə kəndudən,
Dəxl edəmz bu məntiqə hər kişinin ibarəti.

N.352

incədən incədir bu söz, fətəbərükə kəndudən,
dəxl edəmz bu məntiqə hər kişinin ibarəti.

SÖZ (NİTQ) - TANRININ NİTQİ

Ey Nəsimi, hər kim öz nəfsindən oldu baxəbər,
Cümleyi-əşyada zahir gördü nitqüllahini.

N.354

ey nəsimi, hər kim öz nəfsindən oldu baxəbər,
cümleyi-əşyada zahir gördü nitqüllahini.

SÖZ - QISA SÖYLƏNMƏLİ

Rəvan düş mənber üstündən uzatma sözü,
mövlanə,
Əgər əqlin kəmal olsa, gəl içgil, qoy bu höccətni.
N.355

زوان دوش منبر اوستندک اوزتمه سوزو مولانه،
اگر عقلینک کمال اولسه گل ایچقیل قوی بو حجتنی.

SÖZ - QABİLİ KİMYA

Gərçi sözü Nəsiminin qabili-kimya imiş,
Tuncü hədidə sanma kim, xərc edə kimyasını.
N.358

زچی سوزو نسیمینک قابلی کیمیا ایمیش،
تنج و حدیده سائمه کیم خرج ایده کیمیا سینکی.

SÖZ-DÜRR, MİRVARİ

Ey küpəyi incudən edən, məndən eşit pənd,
Söz dürrünü dut, lə'loi-şəhvare yapışma.
N.367

ا کویه یی اینجودک ایندک مندک اشیت پند،
وز دورونی دوت لولویی شهواره یاپیشمه.

SÖZ - MÖCÜZƏ

Həqdən gələn kəlamün möcüzədir, ey Nəsimi,
Sənsən ki, күntü kənzin əsrarinə bəyansan.
N.385

هقدک گلک کلامیک موجوزدور، ای نسیمی،
سن سک کی کونت و کنزینک اسرارینه بیانسن.

Söyləyən həqdir mənim dilimdə hər dəm, yoxsa mən
Çar ənasirdən mürəkkəb bilisanü əbkəməm.

N.385

سویلیک هقدیر منیم دیلمده هر دم یوخسه من
چار اناسیردک مرکب بیلسانی ابکم.

SÖZ - HƏQDƏN ENƏN KƏLAM

Həqdən enən kəlaməm, yəni ki, lamü beydən,
Elmü kitabü hərfəm, ayatü beyyinatəm.

N.397

هقدک اینک کلامم، یعنی کی لام و بیدک،
علم و کیتاب و حرفم آیت و بییناتم.

SÖZ (NİTQ) - AFAQ, ƏNFÜS

Filcümlə, bu nitq ilə kəlamın, ey Nəsimi,
Afaqimü ənfusümü ərkami-cəhatım.

N.400

فیل جمله بو نطق ایله کلامیک، ای نسیمی،
آفاقیم و انفسوم و ارکام و جھاتیم.

SÖZ - BAHALI GÖVHƏR

Nəsiminin sözü çün kim, bahalı gövhərdir,
Bu rəsmilən nə üçündür ki, satır anı bəlaş.

N.411

نسیمینیک سوزو چون کیم، بهالی گوهر دیر،
بو رسم ایلن نه اوچوندور کی، ساتیر آئی بلاش.

SÖZ - İNCİ, DÜRR

Ey Nəsimi, incuyi dürrü bilən sərafə sat,
Gövhəri nadana satma lölöi-şəhvarini.

N.412

ای نسیمی، اینجو یی دری بیلک صرافه ست،
گوهر نادانه ستمه لولوی شهوارینی.

SÖZ - İSA NƏFƏSİ

Nəsiminin sözü gərci dəmi-İsadır, ey münkir,
Sənə kar eyləməz, niçün ki, yoxdur həqqə iqrarın.

N.415

نسیمینیک سوزو گرچی نمی عیسی دیر، ای منکیر،
سناکار ایلمز نیچون کی یوخدور حقه اقرارینک.

SÖZ - DƏRİN

Bu göftarın işaratu dərindir, əql ana irməz,
Nə bilsin olmayan Məcnun ki, Leyli kimdir, ey aqıl?

N.416

بو گوفتارینک ایشارتی دریندیر عقل آنا ارمز،
بیلسینک اولمیک مجنون کی ایلی کیمدیر ای عاقل؟

SÖZ - TANRI NİTQİ

Nitqi Allah mənəm ki, zatiləyəm,
«Vəhdəti-laşərik» sifatiləyəm.

N.430

نطق الله منم کی، ذاتیلیم،
وحدت لاشریک صیفاتیلیم.

SÖZ (ŞEİR) - QURAN AYƏLƏRİ

Həq gördüvü həq dedi, Nəsimi nə desin kim,
Həm şerimi mən ayəti-Quranə yetirdim.

N.431

حق گوردی و حق دیدی نسیمی نه دیسک کیم،
هم شعریمی من آیتی قرانه یئیردیم.

SÖZ (NİTQ) - DİRİLİK SUYU

Xızrın abi-heyvani nitqidir anı gəl iç,
Gör kim, nə həyat axar mərcani-xoşabindən.

N.434

خزریک آب حیوانی نطقیدیر آنیک گل ایچ،
گور کیم نه حیات آخار مرجان خوشابیندک.

SÖZ - CƏBRAYILN NİTQİ

Yarəb, necə saildir aləmdə Nəsimi kim,
Ruhül-qüdsün nitqi bağlandı cəvabındən.

N.434

یا رب، نیجه ساتلدير عالمدە نسیمی کیم،
روح القدسون نطقی بغلانندی جوا بیلندنک.

SÖZ (NİTQ) - ABI-KÖVSƏR

Ey Nəsimi, abi-kövsərdir məgər nitqində kim,
Hər kim içər ol şərabi məsti-cavidan olur.

N.446

ای نسیمی آبی کوثر دیر مگر نطقینده کیم،
هر کیم ایچر اول شرابی مست جاودان اولور.

SÖZ (NİTQ) - FƏZLULLAHDAN GƏLƏN KƏLAM

Elmi-hikmətdən bilirsən bir bəri gəl, ey həkim,
Sən Nəsimi məntiqindən dinlə, Fəzlüllahi gör!

N.452

علم حکمتدک بیلیرسک بیر بری گل، ای حکیم،
سن نسیمی منطقیندک دینکلە فضل اللہی گور.

SÖZ - BİSMİLLAH

Nöqtəyi-sirri-ilahi bai-bismillahdır,
Kim ki, bilməz bu sirri müşriki gümrəhdır.

N.454

نقطه ای سری الهی بای بسم الله دیر،
کیم کی، بیلمز بو سری مشرکی گلمر اهدیر.

SÖZ - HƏQİQƏT

Nəsiminin sözü həqdir, gətir iqrar, ey münkir,
Kitabi-vəch ilə, üştə, dəlil ayəti-sabe'dir.

N.467

نسیمی نیک سوزو حقیق دیر، گتیر اقرار، ای منکر،
کتاب وجه ایله، اوشتە، دلیل آیت سبعدیر.

SÖZ (ŞEİR) - DÜRR, GÖVHƏR

Nəzmi-Nəsimi ki, dürərdir adı,
Gör ki, nə gövhər satar, olmaz bəha.

N.480

نظم نسیمی کی، دورردور آدی،
گور کی، نه گوهر ستار، اولمز بها.

SÖZ - DÜRR

Dilimdən irdi, qələmdən töküldü kağıza dürr,
Dirildi cümlə lətəyif, cəvahir oldu səbat.

N.497

دیلمدک ایردی، قلمدنگ توكولدو كاغزه در،
دیرلدى جمله لطایف جواهر اولدو سبات.

SÖZ - ŞİRİN

Bu gün Nəsimi sözünün hələvətinə irən
Həzar səcdə qılır tuti birlə qəndü nəbat.

N.497

بو گون نسیمی سوزنوک حلاوتینه ایرک
هزار سجده قلیر طوتی بیرله قند و نبات.

SÖZ - MƏNA YOLU

Çünkü Nəsimi sözlərin əhli-məani yey bilir,
Kim bu təriqi-məniyi bilmədi, bilmədi lüğət.

N.503

چونکی، نسیمی سوزلریک اهل معانی یگ بیلیر،
کیم بو طریق معنی بیلمدی، بیلمدی لغت.

SÖZ - RUHİ-QÜDSİ, CƏBRAYİL

Ruhi-qüdsidir Nəsiminin həqiqət sözləri,
Gəl Məsiha tək diriysən, yatma ki, çalındı sur.

N.509

روح قدسیدر نسیمینیک حقیقت سوزلری،
گل مسیها تک دیریسک، یتمه کی، چالیندی سور.

SÖZ - FƏZLULLAH SÖZÜ, GÖSTƏRİŞİ

Nəsimi sözüne qılan tətəbbö,
Zi Fəzl oldu bu əbd Fəzl dəstur.

N.510

نسیمی سوزونه قیلینک تتبع،
ز فضل اولدو بو عبده فضل دستور.

SÖZ - DİRİLİK ÇEŞMƏSİ

Ey Nəsimi, sözündür abi-həyat,
İçməyən anı qaldı fiz-zülmət.

N.562

ای نسیمی، سوزندور آب حیات،
اچمیک آنی قلدی فی الظلمات.

SÖZ - RUH «CAN», MÖVCUDAT

Əlfazi-Nəsimi gör nə candır,
Dəryayi-mühitü-kövnü kandır.

N.566

الفاظ نسیمی گور نه جاندير،
دريایی محیطی کون و کاندیر.

SÖZ - DÜRDANƏ

Həq sözün gör ki, necə dürdanədir,
Həq sözünü bilməyənlər da nədir?!

Caһülü nadan nə bilsin danə dür,
Danəyi dana bilir kim, danədir.

N.580

حق سوزونک گور کی، نیجه درداندیر،
حق سوزونو بیلمینلر داندیر؟
طل و نادن نه بیلمسینک دانه دور،
ای دانا بیلیر کیم، دانه دیر.

SÖZ - DİRİLİK SUYU, CAN (RUH), RƏHMAN, QURAN

Ey xətin Xızr, abi-heyvandır sözün,
Söylə, ey can, söylə kim, candır sözün.
Surətin ərş ilə rəhmandır sözün,
Ey sözü həq, cümlə Qurandır sözün.

N.591

ای خطینک خظر، آب حیواندیر سوزوک،
سویله ای جان، سویله کیم جاندیر سوزوک.
صورتیک عرش ایله رحماندیر سوزوک،
ای سوزو حق، جمله قوراندیر سوزوک.

SÖZ - DOĞRU

Həccə doğru varmayan hacı degil,
Doğru söz doğrulara acı degil.

N.597

حجه دوغرو وارمیک حاجی دگیل،
دوغرو سوز دوغرولره آجی دگیل.

SÖZ - HƏRF

Gər dilərsən xalığı etmək əyan,
Hərfi sözsüz necə eylərsən bəyan?
Hərfdən özgə xaliqə yoxdur nişan,
Gər tapıbsan, gəl bəyan eylə rəvan.

N.605

گر دیلرسک خالقی ایتمک عیان،
حرفی سوزسوز نجه ایلرسک بیان؟
حرفدک اوزگه خالقه یوخدور نیشان،
کر تپیسک، گل بیان ایله روان.

SÖZ - QURAN SÖZÜ

Çün Nəsimidir bu gün Qurani-natiq Fəzl ilə,
Sirri-yəzdan, nuri-sübhan, qövlü-Quran oldu faş.

N.643

چون نسیمیدیر بو گون قران ناطق فضل ایله،
سری یزدان، نور سبحان، قول قران اولدو فاش.

SÖZ - SAZ

Nə kişidürür Şirazi ki, bəyan edə bu razı,
Düzübən bu sözü sazı mənəm uş zəbanə gəldim.

N.644

نه کیشیدورر شیرازی کی، بیان ایده بو رازی،
نوزوبک بو سوز و سازی منم اوش زبانه گلیم.

SÖZ - GÖVHƏRİ-YEKDANƏ

Şirin hədisin hər sözü min gövhəri yekdanədir,
Ənvarinə şəmi-rüxün ay ilə gün pərvanədir.

N.468

شیرین حدیثین هر سوزی مین گوهر یكدانه دیر،
انوارنه شمع روخون آی ایله گون پروانه دیر.

SÖZ - EŞQ HƏDİSİ, ƏFSANƏ

Eşqin hədisin gəl eşit, əfsanəyə aldanma kim,
Quran satan hər vaizin nəqli uzun əfsanədir.

N.468

عشقیّن حدیثین گل ایشیت، افسانه یه آلدنمه کم
قران ستان هر واعظین نقلی اوزون افسانه دیر.

SÖZ - ŞİRİN; DADLI; ƏFSANƏ

Şirin hədisü dadlu kəlamından özgə söz
Aşıqlərin qulağına sığmaz, fəsanədir.

N.469

شیرین حدیث و دادلو کلامدک اوزکه سوز
عاشقلرین قلاغینه سغماز فسانه دیر.

SÖZ - HƏQDƏN GƏLƏN

Həm mənəm Musiyi-İmran, həm mənəm həqdən
gələn,
Həm mənəm Fəzl ilə rəhman, cümlə oldum kainat
N.503

هم منم موسی امران، هم منم حقدن گن
هم منم فضل ایله رحمان جمله اولدم کائنت.

SÖZ - TANRI SÖZÜ

Divi-rəcimə, ey köntül, etmə dəxi mütəbiət,
Tanrı sözün eşit, derəm, sidq ilə qıl müləzimət.
N.503

دیوی رجمه ای کوئل ایتمه دخی متابعیت
تکری سوزوک اشییت، دیرم، سدق ایله قل ملازمت.

SÖZ - DÜNYANIN BAŞLANGICI

Çərxin ağazın anladır bu sözüm,
Saz, ədvar ilə məqam oldum.

N.548

چرخک آغاز آنکلادر بو سوزم
ساز ادوار ایله مقام اولدم.

SÖZ - HƏQQİN NİTQİ; HALAL

Saqiyi-gülruх əlindən bir qədəh,
İç pərişan xətirin olsun fərəh,
Mey hərəm isə həqqin nitqi həlal,
Qamu məzhəbdə budur qövlü əsəh.

N.577

صاقیی گلروخ الیندک بیر قدح
ایچ پریشان خاطرین اولسون فرح.
می حرام ایسه حقیق نطقى حلال
قامو مذهبده بودر قول و اصح.

SÖZ - HƏQQİN KƏLAMİ; SALAM

Həq təalanın kəlamı səndədir,
Favü zadı bil ki, lamı səndədir.
Rövzənin darüssəlamı səndədir,
Gör kəlamı, həm səlamı səndədir

N.579

حق تعالی ننگ کلامی سنده دیر
قا و ضادی اول بیل کی، لامی سنده دیر.
روضه نیک دار السلامی سنده دیر،
گور کلامی هم سلامی سنده دیر.

SÖZ - HƏQQ KƏLAMİ; NUR

Həq təalanın kəlamı nurdur,
Görməyən ol nuri həqdən durdur.
Çün ənalhəq söyləyən Mənsurdur,
Gəldi İsrafil, əlində surdur

N.580

حق تعالی نیک کلامی نوردر
گورمین اول نوری حقن نوردر.
چون انالحق سویلین منصوردر،
کلدی اسرافیل الینده صوردر.

SÖZ - HƏQQƏ MƏXSUS OLAN

Hər nə yerdə, göydə var, adəmdə var,
Hər nə ayda, ildə var, aləmdə var,
Hər nə əldə, üzdə var, qəddəmdə var,
Həq sözü'n fəhm etməyən adəm də var

N.585

هر نه یرده گوکیده وار، آئمه وار
هر نه ایده ایله وار، عالمده وار،
هر نه الده، اوزده وار، قئمه وار،
حق سوزن فهم اتمین آدم ده وار.

SÖZ - HƏQQ KƏLAMİ; OTUZ İKİ HƏRF.

Həq-təala Adəm oğlu özüdür,
Otuz iki həq kəlamı sözüdür.
Cümlə aləm, bil ki, Allah özüdür,
Adəm ol candır ki, günəş üzüdür

N.585

حق تعالی آدم اوغلو اوزودر
اوتوز ایکی حق کلامی سوزودر
جمله عالم بیل که، آله اوزودر،
آدم اول جاندر که گونش اوزودر.

SÖZ - QAF DAĞINA MƏXSUS, UCA, ƏLÇATMAZ

Əhli-irfanın məqami Qaf imiş,
Arifi-rəbb, arifi-eraf imiş,
Bilməyən ol qafı sözü laf imiş,
Özünü bilən kişi sərraf imiş

N.590

اهل عرفانیک مقامی قاف ایمیش،
عارف رب، عارف عراف ایمیش،
بیلیمیک اول قافی سوزو لاف ایمیش،
اوزونو بیلک کیشی سراف ایمیش.

SÖZ - TƏFSİR

Eşq ilə məşuqü aşiq bir imiş,
Həm əmən, həm əmzirən, həm şir imiş,
Surəti müşəf, sözün təfsir imiş,
Büləcəb qüdrət, əcəb təqdir imiş.

N.590

عشق ایله معشوق و عاشق بیر ایمیش،
هم امن هم امزیرک هم شیر ایمیش،
صورتیک مصحف سوزون تفسیر ایمیش،
بوالعجب قدرت، عجب تقدیر ایمیش.

SÖZ - HƏQ KƏLAMI

Həq-təalanın kəlamı bixilaf
Üştə vəchində göründü sinü qaf,
Qafü mimü reyden anı qıl şekaf,
Anı çü buldun sana olur kefaf

N.590

حق تعالی نیک کلامی بیخلاف،
اوشته وجهنده گورندو شین و قاف،
قاف و میم و ری دن آنی شکاف،
آنی چو بولدون سنکا اولور کفاف.

SÖZ - ABİ-HEYVAN;

CAN; ƏRŞ; RƏHMAN; CÜMLƏ QURAN

Ey xətin Xızır, abi-heyvandır sözün,
Söylə, ey can, söylə kim, candır sözün!
Surətin ərş ilə rəhmandır sözün,
Ey sözü həq, cümlə Qurandır sözün

N.591

ای خطیک خضر آبی حیواندیر سوزون،
سویله، ای جان سویله کیم، جاندر سوزون!
سورتیک عرش ایله رحماندیر سوزون،
ای سوزو حق جمله قراندیر سوزون.

SÖZ - YETMİŞ İKİ

Yeddi yerdə otuz ikidir üzün,
İgirmiş səkkiz göstərərsən iki gözün,
Qamətin səksən səkkiz edər əyan,
Yetmiş iki bildirər nitqü sözün.

N.593

یدی یرده اوتوز ایکی دیر اوزون،
ایگرمی سکز گوسترر ایکی گوزین،
قامتتک سکسک سکز ایدر عیان
یتمش ایکی بیلدر نطق و سوزون.

**SÖZ - ZİBA, QURAN SURƏSİ: SƏMADA OD
VERİLMİŞ; İSA NİTQİ**

Söylə, ey ziba ki, zibadır sözlün,
Ərşü ərrehmanü tahadır sözlün,
Gəl ki, əsmavü müsəmmadır sözlün,
Nəfkeyi-nitqi-Məsihadır sözlün.

N.593

سویله ای زیبا که، زیادیر سوزون،
عرش و الرحمان و طاهادیر سوزون،
گل که، اسما و مسماذیر سوزون،
نفضیی نطق مسیحادیر سوزون.

**SÖZ - ŞƏKƏR; TƏZƏ; DÜRR; YAQUT;
LƏL; GÖVHƏR**

Tutiyyi-canə şəkərdir sözlərin,
Söylə, ey bülbül ki, tərdir sözlərin.
Gəl, nisar eylə ki, dürdür sözlərin,
Lələ yaqutü gövhərdir sözlərin.

N.593

طوطیی جانە شکردر سوزلرین،
سویله، ای بلبل که، تردیر سوزلرین،
گل نثار ایله که، دوردر سوزلرین،
لعل و یاقوت گوهردیر سوزلرین.

SÖZ (NİTQ) - DƏRDƏ DƏRMAN

Canıdır çün abi-heyvan ağzının,
Zindəsidir cism ilə can ağzının,
Nitqidir dərdimə dərman ağzının,
Yeri var canımda pünhan ağzının.

N.595

جانذیر چون آب حیوان اغزنیک،
رنسذیر جسم ایله جان اغزنیک،
نطقذیر دردیمه درمان اغزنیک،
یری وار جانمده پونحان اغزنیک.

**SÖZ - (DİL)- CAN VERƏN, YARADAN;
AĞLADAN; ZİKR EDƏN**

Mürdəyə canlar insar eylər dilin,
Kafü nundan yoxu var eylər dilin,
Bülbülü aşıqı-zar eylər dilin,
Kim ənalhəqdə qərar eylər dilin.

N.595

مردیه جانلر انسار ایلر دیلک،
کاف نوندان یوخو وار ایلر دیلک،
بلبلی عشقی زار ایلر دیلک،
کیم انالحقده قرار ایلر دیلک،

SÖZ (NİTQ) - XALİQİN SÖZÜ; DƏLİL, SÜBUT

Höccətullah oldu nitqin, natiq ol!
Həqqə ixlas eylə, həqqə sadıq ol!
Gər liqə hərdən umarsan, aşıq ol!
Xaliqin ləfzini gör, ondan xaliq ol!

N.595

حجت الله اولدو نطقیک، ناطق اول!
حقه اخلاص ایله، حقه صادق اول!
گر لقا حق دن اومارسک، عاشق اول!
خالقیک لفظنی گور، اوندن خالق اول!

SÖZ (NİTQ) - ƏŞYADA GERÇƏKLƏŞƏN

Vəchimi Allaha təslim etmişəm,
Surəti-rəhmanə təzim etmişəm,
Nitqimi əşyadə təqsim etmişəm,
Gör bu əsrari nə təfhim etmişəm.

N.601

وجهی الله تسلیم ایتمیشم،
صورتی رحمانه تّدیم ایتمیشم،
نطقمی اشباده تقسیم ایتمیشم،
گور بو اسرارى نه تفحم ایتمیشم.

SÖZ (KƏLAM) - NİTQİ İLAHİ

Çün yazıldı vəchin üzrə bavü lam,
Adəmi-xaki dürür kövneynə cam,
Sivü dü nitqi-ilahidir kəlam,
Kim ki, bildi nitq, həqq oldu təmam

N.602

چون یازیلدی وجهیک اوزره با وی لام،
آدم خاکی درور کونینه جام،
سی وی دو نطقی الهی در کلام،
کم که، بیلدی نطق، حق اولدی تّمام.

SÖZ (DİL) - KƏSƏR, KƏSİCİ VASİTƏ

Necə kim öğüt verirəm dilə mən,
Kim, cəhanı yardan özgə diləmən,
Gər dilim, yar, qeyrinə meyl eyləsə,
Öz dilim ilə dilimni diləmən.

N.606

نجه کیم او قوت وریرم دیله من،
کم جهانی یاردن اوزکه دیله من،
گر دیلم وار غیرینه میل ایلسه،
اوز دیلیم ایله دلمنى دیله من.

SÖZ - HƏQ SÖZÜ; HƏQİQƏT

*Qazilər fitva verib həq sözə batil dedilər,
Küfrü tərک edib imanə gəlməyə ar etilər
N.619

قاظلر فتوی ویریب حق سوزه باطل دینلر،
کوفری ترک ایديب امانه گلميه آر اتديلر.

SÖZ - DASTAN, RƏVAYƏT

*Həq mənə söylə dedi, əmr etdi, mən də söylədim,
Sözümü dastan edib aləmdə təkrar etdilər.
N.619

حق منه سويله ديدى، امر اتدى، من ده سويلدم،
سوزومو داستان ايديب عالمده تکرار اتديلر.

SÖZ - KİTABIN FƏSLİ, HİSSƏ

*Şərh əgər qılsam cəmalın dəftərindən bir
vərəq,
Hər sözüm min fəsl olur, hər fəsl yüz min
bablar.
N.622

شرح اگر قیلم جمالین دفتربندک بیر ورق،
هر سوزوم مین فصل اولور، هر فصل یور مین بابلر.

*Bu işarə ilə verilən beytlərin Nəsimiyə məxsus
olması mübahisəlidir

SÖZ - NİTQ, HAQQIN NİTQİ

*Nitqi-əşya natiqi-hədqir özü,
Söyləyən kəndüyə kəndudur sözü.
N.624

نطق اشيا ناطق حقدیر اوزو،
سويلین کندويه کندودر سوزو.

SÖZ - ÖZ ZATINI BƏYAN EDƏN

*Söz olubdur kəndü söz söylər əyan,
Kəndü kəndü zatini eylər bəyan.
N.624

سوز اولودر کندو سوز سويلر عيان،
کندو کندو ذاتینی ایلر بیان.

SÖZ - CƏNNƏT ƏHLİNİN DİLİ

*Neyləsin, bilməz o şəhrin yolunu,
Anlamaz ol əhli-cənnət dilini.
N.625

نیلسین بیلمز او شهرین یولنو
آنکلمز اول اهل جنت ديلینی.

SÖZ - YARADILMIŞIN ADI

*Hər yaradılmışın əslı sən özün,
Anlar isən rəmzini uşbu sözün.

N.627

هر ياراديلميشينک اصلى سن اوزون،
آنکلر ایسک رمزینی اوشبو سوزون.

SÖZ - VƏDƏ; SƏDAQƏT; ƏYAN

*Sadıqülvəd mübindir sözlərim,
Görünür əşya üzündə gözlərim.

N.627

صادق الوعد مبین در سوزلریم،
گورونر اشیا اوزینده گوزلریم.

SÖZ - KUNİ OLİ DÜNYANIN YARANMASI

*Nitqü zatımda əyan oldu cahan,
Sözlərimdən kafü nundur ləməkan.

N.627

نطق ذاتیمده عیان اولدی جهان،
سوز لرمدن کاف و نوندر لاسکان.

SÖZ - SAVAD, YAZI-POZU

*Gəl bu şəhrin sözlərinə tut qulaq,
Ta biləsən kim, nədir bu qara-ağ.

N.629

گل بو شهریک سوزلرینه توت قولاق،
تا بیلسک کیم نه دیر بو قارا اغ.

SÖZ - KƏLAM; NİCAT TAPANLARIN BİLDİYİ

*Bu məqamı həq bilən həcı bilir,
Bu kəlami firqeyi-naci bilir.

N.629

بو مقامی حق بیلن həجی بیلر،
بو کلامی فیرقه ای ناجی بیلر.

SÖZ - HAQQIN ƏLAMƏTLƏRİ

*Həq-təalanın sifətidir bular,
Kəndunun nitqində zatidir bular

N.630

حق تعالی نیک صفاتیدر بولار،
کندونون نطقینده ذاتیدر بولار.

SÖZ - DİL-HƏQ KƏLAMI

*Həq kəlamidir bunların dilləri,
Hər nəyə sunsa, irişir əlləri.

N.630

حق كلاميدر بونلاريك ديلري،
هر نيه سونسه، ايرشير الري.

SÖZ - NİTQ-YARADANIN MAHİYYƏTİ

*Nitqi-heyyi-zati-yəzdandır bular,
Nuri-ərşü vəchi-rəhmandır bular.

N.629

نطق حیی ذاتی یزدانیدر بولار،
نور عرش وجه رحماندر بولار.

SÖZ(NİTQ) - ƏBƏDİ, DAİMİ; ƏSLİ OLAN

*Həm sifətdə zati-qaimdir bular,
Ölməz, itməz nitqi-daimdir bular.

N.631

هم صفتده ذات قدیمدر بولار،
اولمز، ایتمز نطق دائمدر بولار.

SÖZ - QUŞ DİLİ, SİRLİ DİL

*Oxu bulardan, bəri gəl, quş dilin,
Həll edəsən ta ki, nəfsin müşkilin.

N.631

اخو بولردن، بری گل، قوش ديلک،
حل ايدسک تا که، نفسیک مشکليک.

SÖZ - GÜMANSIZ

*Cümlə bunlar qəbzı bəstində həman
Dərc olubdur, bu sözə yoxdur güman

N.632

جمله بونلار قیزی بستنده همان،
درج اولیدر بو سوزه یوخدر گمان.

SÖZ - PEYĞƏMBƏRİN DİLİ

*Yəni otuz iki min peyğəmbərin
Dillərini anlagil sən bunların.

N.632

یعنی اوتوز ایکی مین پیغمبرین،
دلریتنی آتکلقلیل سن بونلارین.

**SÖZ - BİXƏBƏRLƏRİN ANLAMADIĞI,
ƏŞYANIN TƏCƏSSÜM OLDUĞU DİL**

*Bunların nitqində əşya sərbəsr,
Qərç olubdur, anlamaz hər bixəbər.

N.633

بوتلارین نطقینده اشیا سربسر،
قرق اولویدر، آنکلمز هر بیخبر.

SÖZ - ALLAH NİTQİ

*Nitqi-həqdir çü bunların sözləri,
Vəhyü bürhandır təmämət özləri.

N.633

نطق حقدیر چو بوتلریک سوزلری،
وحی و برهاندیر تمامت اوزلری.

SÖZ - DİL, İNSAN OĞLUNUN DİLİ

*Bunların dilin bilənlər adəmi,
Adəm odur kim, bilibdir bu dəmi

N.633

بوتلارین دیلیک بیلنلر آدمی،
آدم اولدور کیم، بیلیدر بو دمی.

**SÖZ - NİTQ, ÖZÜNÜ DƏYƏRLƏNDİRMƏ
VASİTƏSİ**

*Görər ol üz içrə üzler üzünü,
Nitqü can içində gözler özünü.

N.634

گورر اول اوز ایچره اوزلر اوزونو،
نطق و جان ایچینده گوزلر اوزونو.

SÖZ - (NİTQ)NUR

*Nitqi-can olur tamam, ey nitqi-can,
Küfrü gedər, kəndu nur olur həman.

N.634

نطق و جان اولور تمام، ای نطق جان،
کفرو گدر، کندو نور اولور همان.

SÖZ - DİL-HƏQQİN ƏLAMƏTİ

*Ey Nəsimi, həq-təala səndədir,
Həm sifati dildə, zatı candədir.

N.634

ای نسیمی حق تعالی سنده در،
هم صفاتی دیلده، ذاتی جاندە در.

**SÖZ - NİTQ-İSRAFİLİN SURUNDAN SONRA
SUAL-CAVAB**

*Təvəhhüm Əzrail, fəhmim Mikail
Ki, İsrafildürür nitqi-zəbanım.

N.637

توهم عزرائیل، فهمیم مکائیل،
که، اسرافیل دورور نطق زبانتم.

**SÖZ - DİL-MÜRSƏL (PEYĞƏMBƏR)
DİLİ; GİZLİ SİRR**

*Xirəddir Cəbrail, Mürsəl dilimiz,
Könül içrə ürür razi-nihanım

N.637

خرددیر جبرائیل، مرسل دلیمز،
کونل اچره دورور راز نهانیم.

SÖZ - (KƏLAM)-28 HƏRF

*Kəlamı iyzədi z'an nazir oldu
Ki, bistü həşt ol hərfi-zəbanım.

N.637

کلام ایزدی زان ناظر اولدو
که، بیست و هشت اول حرف زبانیتم.

SÖZ - QURAN KƏLAMİ

*Çün Nəsimidir bu gün Qurani-natiq Fəzl ilə,
Sirri-yəzdan, nuri-sübhan, qövli-Quran oldu faş.

N.643

چون نسیمی در بو گون قران ناطق فضل ایله،
سری یزدان نور سبحان قول قران اولدو فاش.

SÖZ - ULU BƏYAN

*Qamu yerlərdə bulundum, qamu sözlərdə
bilindim

Qamu pərdədə çalındım, bu ulu bəyanə
gəldim

N.644

قامو یئرلرده بولندم قامو سوزلرده بیلندیم،
قامو پرده ده چالیندیم، بو اولو بیانه گلدیم.

SÖZ (DİL) - YALAN; YALANCI
*Dil bazarçısı yalandır, varmazam bazarinə,
Gerçək olmaz əgridil, inanmazam iqrarinə.

N.370

دیل بازارچی سی، یالاندر، وارمزم بازارینه،
گرچک اولمز اگری دیل، اینانمزم اقرارینه.

* * *

*Sadiq oldur dilini könlü ilə bir eyləyə,
Əgri dildən nəsnə gəlməz, durmuşam inkarına.

N.370

صادق اولدر ديلنى كونكلو ايله بير ايله يه،
اگرى دلدن نسنه گلمز، دورموشام انكارينه.

**SÖZ - GÖYÜN SÜTUNU; DÜNYA EVİNİN
XİDMƏTÇİSİ**

*Söyləyən hər natiqin dilində məndən özgə yox,
Səqfi mərfuin əsası, beytinin məmuriyəm.

N.420

سويليك هر ناطيکک دلنده مندە اوزکە يوخ،
سقف مرفوعين اساسى، بيتينک معموريم.

SÖZ - NİTQ; HƏR YERDƏ GÖRÜNƏN

*Nitq ilə sövtəm, əzəldən ta əbəd həm
qüvvətəm,
Nazirəm hər yerdə, həm hazirlərin
məhzuriyəm.

N.420

نطق ايله صوتم، ازلدن تا ابد هم قوتم،
ناظرم هر يرده، هم حاضرلرين محظوريم.

SÖZ - KƏLAM-VƏHY; QIYAMƏTƏ ÇAĞIRIŞ

*Həm kəlaməm, həm mələk, həm vəhy, həm
Ruhül-qüdüs,
Həm hesabın saəti, həm yovmi-həşrin

suriyəm.
N.420

هم کلامم، هم ملک، هم وحى، هم روح القدس،
هم حسابين ساعتى، هم يوم حشرين صوريم.

**KƏLAM - HƏRFLƏR; KİTAB;
MÜSAHİB; İŞARƏ**

*Həm hürufəm, həm kitabəm, həm kəlaməm, həm
kəlim,
Fəthənin mənsubiyyəm, həm kəsərinin məcruriyyəm
N.422

هم حروفم، هم کتابم، هم کلامم، هم کلیم،
فاتحه نين منسوبيم، هم کسره نين مجروريم.

«Dinləgil bu sözü ki, candır söz»

və yaxud

nəticə əvəzi

Nəzəriyyə kitablarında ədəbiyyata verilən məşhur tərifi belədir: «Bədii ədəbiyyat həyatı obrazlarla əks etdirən söz sənətidir». Ədəbiyyatı digər incəsənət növlərindən fərqləndirən məhz söz sənəti olmasıdır. Hər bir sənətkarın, qələm sahibinin yartamış olduğu sənət əsərlərinin keyfiyyəti də onun sözdən necə istifadə etməsi, onu necə mənalandırması ilə şərtlənir. İstər xalq deyimlərində, istər müqəddəs kitabımız «Qurani-Kərim»də və Məhəmməd peyğəmbərin hədisi-şəriflərində, istərsə də klassiklərimizin əsərlərində söz haqqında çoxlu sayda bir-birindən gözəl və bənzərsiz fikirlər, rəngarəng epitet və təşbehlər vardır. Əsl sənətkar, həqiqi qələm sahibi həm də söz vurğunu, söz aşığıdır. Söz Allah-taalanın yaratmış olduğu bəşər övladına göylərdən endirdiyi ən böyük nemətdir. Bu baxımdan Məhəmməd peyğəmbərin «Ərşin altında Allahın xəzinələri vardır ki, şairlərin dili bu xəzinənin açarıdır» kəlamı heç də təsadüfi deyildir. Yaxud –

Sözə xar baxmaq olmaz; hər bir söz
Ərşdəndir, gəlib hədiyyə bizə.
Qəlbimiz meyl edir həmişə ona,
Çünki söz nazil oldu qəlbimizə.

- deyən Füzuli «Qəsidələr divanı»-nın dibaçasında yazırdı: «Mən ... aləm sədəfində insandan qiymətli gövhər görmədim və insan gövhərində sözdən qiymətli cövhər tapmadım».

Adətən, sözdən («söz gözəlindən» (Füzuli)), ona verilən dəyərdən söhbət düşəndə daha çox Füzuli yada düşür. Onun öz divanlarına yazdığı dibaçələrdən söz (kəlam) və sənət haqqındakı fikirləri, «Söz rədifli qəzəli daha çox tanınır. Lakin filologiya elmləri namizədi Qüdsiyyə Qəmbərovanın (Məmmədova) Seyid İmadəddin Nəsiminin türk (Azərbaycan) divanından sevə-sevə seçib topladığı və tərtib etdiyi «Nəsimi şeirində sözün hikmətləri» kitabını oxuyanda Füzuli dühasının bu sənət çeşməsindən qaynaqlandığını əyani şahidi olursan. İstər Nizami, istərsə Füzuli və digər qələm sahiblərinin söz haqqında hikmət dolu kəlamları çoxdur. Ancaq bu kitabı oxuyandan sonra belə bir qənaətə gəlirsən ki, onların heç biri sözə Nəsimi qədər epitet və təşbeh həsr etməmiş, onu çoxsaylı və çoxçeşidli funksiyaları ilə geniş və hərtərəfli vəsf etməmişdir. Təsadüfi deyil ki, anadilli ədəbiyyatımızda «Söz» rədifli ilk qəzəl də Nəsiminin

qələmindən çıxmışdır. Həmin qəzəldə sözə 20-dən artıq təşbeh seçən Nəsimi sözü «can» kimi dəyərləndirir: «Dinləgil bu sözü ki, candır söz». Şair yaranışın əvvəlini və axırını da aşkar və gizli əməlləri də sözlə bağlayır; çünki söz qeybdən gələn bir hikmətdir:

Sözə bu izzü cah yetməzmi,
K'aydalar Fəzli-qeybdandır söz.

Sözü şah, fateh adlandıran Nəsiminin özü də sanki bir fatehə çevrilmişdir. Nəsimi öz poetik qüdrəti ilə ədəbi dil tariximizdə elə oynaq və təbii şeir dili yaratmışdır ki, o özü bu söz mülkünün fatehi - sultanıdır:

Ey Nəsimi, cahanı tutdu sözlün,
Övkənallah ki, şahı-kışvərsən.

Respublikamızın mötəbər elm məbədi sayılan Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Dilçilik İnstitutunun Nəsiminin şərəfinə olaraq onun adını daşması da təsadüfi deyil. İnanırıq ki, məhz həmin İnstitutun əməkdaşı Qüdsiyyə Qəmbərovanın böyük həssaslıqla Nəsiminin söz xəzinəsindən seçib sapa düzdüyü bu incilər təkcə nəsimisevərlərə deyil, bütün sözsevərlərə qiymətli bir töhfə olacaqdır.

Atəmi Mirzəyev
filologiya elmləri namizədi, dosent

XIV-XV əsr Azərbaycan ədəbi dilinin böyük Söz ustadı

XIV- XV əsrlər Azərbaycan ədəbi dili tarixində Şeyx

İmadəddin Nəsimi fəlsəfi-bədii poetik dilin ümümsüz dəryası, söz sənətinin sultanı, Azərbaycan ədəbi-bədii dilinin əsasını milli zəmində quran, üçdilli klassik Şərq poeziyasında böyük çevriliş edən inqilabçı şair kimi dərin iz qoymuşdur.

Nəsiminin söz sənəti, söz zirvəsinin əsasında Ana dili durur. Nəsiminin dilində sözə verilən yüksək qiymət, onun doğma, Azərbaycan türk dilinə verilən qiymətdir. Bu baxımdan Nəsimi sözü, Nəsimi dili elə bir dəyərli gövhərdir ki, hər bir yetən onun xiridarı ola bilməz: «*Nəsiminin sözü çün kim, bahalı gövhərdir, Nə rəsmilən nə üçündür ki, satır anı bəlaş*». Vətənpərvər şair öz ana dilində gözəl, dərin məzmunlu qəzəllər yazıb yaratmaqla bu dilin şeir dili, poeziya dili kimi heç də ərəb və fars dillərindən geri qalmadığını, onun daha dərin mənə kəsb etdiyini yaşadığı

dövrə, ədəbi mühitə sübut etmişdir: *«Bu göftarın işarətı dərindir, əql ana irməz»*.

Böyük şair hər bir türk sözünü, hər bir türk kəlməsini zərgər dəqiqliyi ilə seçərək öz söz xəzinəsinin incisinə, gövhərinə çevirmişdir: *«Dilindən irdi, qələmdən töküldü kağıza dürr, Dirildi cümlə lətayif, cavahir oldu səbat»*. Bu baxımdan ədəbi-bədii sənət nümunələrində Şeyx Nəsimi böyük dilçi kimi çıxış etmişdir. Onun sözü XIV-XV əsr Azərbaycan ədəbi dilinin kamil dil nümunəsidir. Mayasını xalq dilindən alan Azərbaycan ədəbi dili Nəsiminin yaradıcılığında canlı dilin potensialından bəhrələnərək zənginləşmiş və inkişaf etmişdir: *«Sən bu Nəsiminin dilin anla, bil sözün, Kim var bu dildən özgə bir lisanımız»*.

Şeyx Nəsimi öz dilinin vurğunu idi. Klassik şeir dilində bir qəlib kimi tez-tez işlənən mürəkəb lüğət vahidləri olan izafət tərkiblərinə şair çox zaman üslubi-poetik vasitələr kimi yanaşaraq onlara yaradıcı aspektdən müraciət etmiş, izafət tərkiblərini ana dilinin qaydalarına uyğunlaşdıraraq yeni tərkiblər yaratmışlar. Məs., *«Ey əhli-nəzər, baxma bu halə, nəzər eylə»* – *«Ey nəzər əhli, gəlin şol xaki-dərgahı görün»*; *«İndi şahadət əhliyəm, çün əhli-iman olmuşam»* - *«Vaqif olmaz sirri-lövhidə ol iman əhli kim»*, *«Əhli-tövhidin kəlamı falımı niku*

tutar» – *«Hər kim ki, tövhid əhlidir, ol didü vadid əhlidir»*; *«Təsbih ilə səccadəyi ərz etmə əhli-halə kim»* – *«Sünbülün halı pərişan, dedülər, hal əhli»* və s. Dahi şair Azərbaycan ədəbi dilinin ərəb-fars sözləri ilə ağırlaşdığı, izafət tərkibləri ilə çətin anlaşılan bir dilə çevrildiyi dönməndə öz oxucusunu Nəsimi sözünün, Nəsimi dilinin şirinliyinə dəvət edir. Çünki şair bir dəfə bu dilin ləzzətini, dadını bilən kimsənin qənd ilə nəbatı özünə səcdəgah seçməyindən əmin idi:

*Bu gün Nəsimi sözünün halavətinə irən
Həzar səcdə qılır tuti birlə qəndü nəbat.*

Məhz belə bir şəraitdə xalq dilinə yaxınlaşmaq, onu təənnüm etmək üçün dahi şair ümum-xalq dilinin incəliklərinə baş vurur, onun məna yolunu müəyyənləşdirir:

*Çünki Nəsimi sözlərin əhli-məani yey bilir,
Kim bu təriqi-məniyi bilmədi, bilmədi lüğət.*

Ölməz şairin sənəti sözün qüdrətinə, sözün gözəlliyinə böyük bir heyranlıqdır. O, sözü, kəlamı, dili hər şeydən uca tutaraq yaradıcılığında

onu can verən, yaradan məqamınadək yüksəltmişdir. Məhz bu baxımdan filologiya elmləri namizədi Qüdsiyyə Qəmbərovanın (Məmmədova) dahi söz ustadı Şeyx Nəsiminin *Söz* ələminə səyahəti müəllifin böyük sənətkarın söz sənətinə vurğunluğunun, pərəstişinin təzahürüdür. O, Şeyx Nəsimi sözünün qüdrətinin işığında tərtib etdiyi seçmələri geniş oxucu kütləsinə təqdim edərək Nəsiminin sözlə bağlı fikir dünyasının yalnız zahiri deyil, dərin mənə qatlarını da açmağa nail ola bilmişdir.

Gülərə Əmirova
filologiya elmləri namizədi

Lüğət

- Abi -heyvan- dirilik suyu
 Ayat - əlamət, nişan; Quran sürələrinəki cümlələrdən biri
 Aydır - deyir
 Afaq - üfüqlər; aləm, dünyagörüş dairəsi, mənzərə
 Bab - fəsil
 Batin - iç dünya, daxili aləm
 Beyyinat - aydın dəlillər, sübutlar
 Bəlaş - ucuz
 Bigiran - yüngül; asan; ucuz
 Bürhan - sübut, dəlil
 Çar ənasir - 4 ünsür; su, od, torpaq, yel
 Damu - cəhənnəm
 Dana - bilici, alim
 Darüssəlam - dinclik evi
 Dəstur - vəzir; adət, dəb; qanun kitabı; icazə; əmr; resept
 Dəvat - mürəkkəbqabı
 Dürri - Ədən-behişt, cənnət
 Dürri - şahivar-şaha layiq inci

Əbcəd - əlifba, burada savad
Əbkəm - lal
Ədəm - yoxluq, heçlik
Ədvan - dövrlər
Əflak - göylər
Əhli-dil - könül həmdəmi
Əlfaz - sözlər
Ənfus - xalqlar, camaat
Əssəhh - daha doğrusu, ən sağlam
Ərz - dünya
Ərkani-cəhat - cəhətlərin cəmi
Ərşü-kürsi - göy taxtı
Əuzə-bikə - Sənə sığınırım !
Əzim - böyük, ulu, ali, yüksək, əhəmiyyətli
Fail - işləyən, məc: Allah
Fəl - iş, hərəkət, əməl; həqiqət, gerçəklik; fitnə; fəsad
Fəhm etmək - anlamaq
Fətəbərükə - Mübarək olsun! Mərhəba olsun!
Fəthi-bab - qapı açma, həll etmək
Firqeyi-naci - nicat tapanlar
Fiz zülmat - zülmətdə
Göftar - söhbət
Gümrah - yolunu azmaq (məc)
Hədid - dəmir
Hədis - burada söz, rəvayət, hadisə, xəbər, kəlam

Həsud - paxıl
Həşrü-nəşr - qiyamət günü dirilmə
Xirəd - ağıl, fikir, huş
Xülqi-həsən - gözəl xasiyyətli
İbarət - ifadə; cümlə; söz
İqrar - qərarlaşdırma, ifadə etmə, təsdiq etmə
İstimai - dinləmə, eşitmə, qulaq asma
İrmək - çatmaq, yetişmək
İrfan - bilmə, xəbərdar, olma
İşarat - barmaq, göz-qaş ilə göstərmə; əlamət, nişan
İzzət - qiymət, qədr, şərəf; qüdrət, qüvvə
İzzü-cah - izzət, əzəmət, şan, ləyaqət
Kar - iş
Kefaf - vəsait
Kəlamullah - Allah ilə danışan, Musa peyğəmbərin
ləqəbi
Kəndi - öz
Kilk - qələm
Kişi - adam, insan
Kövneyn - iki dünya
Kun-fi qübur - axirət, məşhər
Küntü-kənz
Küpə - sırğa
Qayimməqam - birinin yerinə keçən; inzibati
məmur

Qayğu – qorxu
Qirü – qar-məs:yazı-pozu,savad.
Ləfzi – şəkərbar, burada şirin söz
Lətayif – zərif, incə
Lisan – dil
Lölöyi-şəhvar – inci,dürr
Merac – Məhəmməd peyğəmbərin göyə səyahəti
Məhzur - qorxu, çəkinmə
Midad – karandaş
Mübin - aydın, aşkar
Mülazimat - tərəfdarlıq
Münkir – inkar edən,danan,inanmayan
Müstəan – sığınma yeri
Mürdə - ölü
Müşrik – Allaha şərik olan
Mütəbiət - tabelilik; müqabillik
Nazilü-münzil – Allah tərəfindən göndərilən
Nəfexeyi-sur – İsrəfilin qiyamət günü suru çalması
Nəsne - şey
Nihan – gizli
Nitqüllah – nitqi yaradan,məc:Allah
Nöh asiman – doqquz planet
Övkənallah – Allah köməyin olsun!
Rövzə - mərsiyə; bağça, behişt
Payan – son,axır,nəhayət;uc,kənar
Pənd – nəsihət.

Pir – qoca
Rayigan – müftə,ucuz
Rəhiq – çox saxlanmış şərab
Ruhi-quds – müqəddəs ruh
Sail – yoxsul
Səbat – sözündən dönməmək;mətanət;sabit olmaq
Sərraf - başa düşən
Şeş cəhət – altı cəhət
Şəkəristan – şəkər qamışı tarlası
Təfhim □ anlatma
Təqdir - bəyənmə
Təqsim - bölmə
Təşnə olmaq – susamaq
Tətəbbö – öyrənmə;tətqiq etmə; mütalibə;izləmə
Tülü – günəşin doğması;zahir olma
Uçmaq – cənnət,behişt
Üstüva –dirək,sütun; möhkəm,qüvvətli;sağlam
Ümqü – dərinlik
Ümmül – kitab – Quranın ilk nüsxəsi
Ya kafüha –Ey hədi olan,sənə sığınırım!
Yəzdan – Allah,Tanrı
Zəban – dil
Zində olmaq – diri olmaq
Zülfıqar – qılinc, İmam Əlinin qılıncına verilən ad

**«Elm və Təhsil» nəşriyyatının direktoru:
professor Nədir MƏMMƏDLİ**

*Kompüter dizayneri: Tural Əhmədov
Texniki redaktor: Rövşən Nizamiqızı
Səhifələyici: Vüsalə Mirzəyeva
Montajçı: Rəsim Hacıyev
Operator çapçı: Elşad Hacıyev*

Yığılmağa verilmiş 11.10.2009.
Çapə imzalanmış 28.10.2009.
Şərti çap vərəqi 6,5. Sifariş № 581
Kağız formatı 60x84 1/32. Tiraj 56..

Kitab «Elm və Təhsil» nəşriyyat-poliqrafiya
müəssisəsində səhifələndirib çap olunmuşdur.

E-mail: elm_ve_tehsil@box.az

Tel: 497-16-32; 050-311-41-89

Ünvan: Bakı, İçərişəhər, 3-cü Məqəməyev döngəsi 8/4.

Rudstyyo Gulhuseyn qızı Zombrova 1991-ci ildə Bakı Dövlət Universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. 1991-95-ci illərdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının aspirantı olmuşdur.

Filologiya elmləri namizətidir. «Nəsimin dili və

Azərbaycan şivələri» (2004-cü il) monoqrafiyasının müəllifidir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun elmi əməkdaşdır.